

DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST

ZA UMETNOST IN ZA ZNANSTVO.

UREJA

DR. FRANČIŠEK LAMPE.

Z Bogom za narod.

IZHAJA DVAKRAT NA MESEC.

ZALAGA UREDNIK IN LASTNIK. — TISKA KATOLISKA TISKARNA.

Cena na leto 8 K 40 h, pol leta 4 K 20 h, četrt leta 2 K 10 h; za
dijake na leto 6 K 80 h. Za Ameriko na leto 2 dolarja, za Italijo
10 lir, za Nemčijo 8 mark.

Vsebina 19. zvezka.

	Stran
† Kanonik dr. Frančišek Lampe	577
Valentin Mandelc. (Spisal <i>Božidar Flegerič</i> .)	579
Koprnenje. (Zložil <i>Leo Levič</i> .)	583
Spominom. (Zložil <i>Leo Levič</i> .)	583
O ta testament! (Novela. — Spisal <i>Podgoričan</i> .) [Dalje.]	584
Novo življenje. (Povest iz našega trga. — Spisal <i>I. Kremen</i> .) [Dalje]	591
Gospa Marija. (Z naših gorá. — Spisal <i>Fr. Kočan</i> .) [Dalje.]	596
V logu. II. (Zložila <i>Ljudmila</i> .)	600
Modroslovec dekadentizma. (Spisal <i>dr. E. L.</i>)	601
Književnost	606
<i>Hrvaška književnost</i> . Knjige „Matice Hrvatske“ za l. 1900.	
Bare Poparić. O pomorskoj sili Hrvata za dobe narodnih vladara.	
— Ptice. — <i>Staroslovenska književnost</i> . Nova izdaja „Reimskega	
Evangelija“.	
Umetnost	608
<i>Prva slovenska umetniška razstava v Ljubljani</i> . — <i>Stolna</i>	
<i>crkva u Djakovu</i> .	

Na platnicah.

Predragim sotrudnikom in naročnikom „Dom in sveta“. —
Nekaj pesmij Ĵurija Vodovnika. 13. Pokopač.

Slike.

Valentin Mandelc	581
Stari trg pri Ložu (Notranjsko)	585
Srečanje. (Slikal <i>Gwais</i> .)	601
Cesta v Peking	604
Katoliška stolnica v Tientsinu	605

Listnica uredništva. Nepričakovana smrt gospoda urednika je pač hudo zadela naš list, a uredili smo takoj vse, da bo list redno izhajal in čvrsto napredoval. Naslovna stran lista je ostala še neizpremenjena, ker jo je rajni gospod urednik dal tiskati že naprej — nevedé seveda, da ga ne bo med živimi, ko izide. Prosimo vse gospode sotrudnike, da nam pismeno javijo svoje želje gledé lista in da uredništvu natančno pojasnijo svoje razmerje do njega. Trudili se bomo, da zadovoljimo naročnike in pisatelje, kar bo v naši moči.

Listnica upravnništva. Zadnje zakesnenje smo nekoliko popravili; odslej bo list redno izhajal dalje. Premembe bivališča se naj naznanijo takoj in razločno, da bo razpošiljanje točno. Upravištvo lista je odslej kakor dosedaj isto: Marijanišče, Poljanska cesta 36.

Dobé se še letniki: IV. po 4 K, V. po 6 K, VII., VIII. IX., X., XI. in
XII. po 8 K.

† Kanonik dr. Francišek Lampe.

oliko izbornih mož je „Dom in svet“ že popisal v teku let! In kadar smo stali ob odprti rakvi, v kateri je ležal strt od hladne smrti zaslužen in darovit sin našega naroda, krčilo se nam je srce od žalosti nad bridko izgubo.

Najhujši udarec pa nas je zadel zadnje dni, in rana, ki nas boli danes, se dolgo ne bo zacelila. Saj objokujemo izgubo moža, za katerem ne žaluje le naš list kot po svojem ustanovitelju in mnogoletnem uredniku, za katerem ne jočejo le stotine sirot, ki jim je bil ljubezniv odgojitelj, katerega ne časté le mnogobrojni izobraženci kot svojega duhovitega učitelja, katerega krepkega uma ne pogrešata le znanost in umetnost slovenska — mi žalujemo za možem, na katerega je gledal ves slovenski narod kot na uzor človeka, duhovnika in učenjaka, in od zadnje gorske kočé do zbora učenjakov po vsej slovenski zemlji čuti vse ljudstvo našo bolečino ob njegovi izgubi.

Nepričakovano nas je zadela bridka izguba. Dolgo je nosil v prsih kal smrtne slabosti, a z zmagujočo silo svojega krepkega duha je hotel nadomestiti telesno šibkost. Bližali so se ravno dnevi katoliškega shoda, katerega je z najsrčnejšimi željami pozdravljal, saj je bil zanj prevzel poročilo o znanosti. A ko je napočil zaželeni dan, odpovedale so mu telesne moči — moral je leči na bolniško posteljo, pač ne vedé, da mu bo tako kmalu — mrtvaška postelja. Štirinajst dnij je ležal. Dné 14. kimavca je pobožno prejel svete zakramente za umirajoče. Ah, bili so dolgi dnevi, bile so bolesterne noči, ko se je življenje borilo s smrtjo v nejednaki borbi. Ob njegovi postelji smo stali, hoteč mu pomagati, in tisočere molitve so se noč in dan dvigale proti nebesom za njegovo zdravje. Iz vseh krajev naše domovine so neprenehoma prihajala vprašanja, in najhujše nam je bilo, da nismo mogli odgovarjati drugega, nego to, kar smo videli s skrbjo in čutili s strahom. Videli smo v slabotni in trohljivi posodi velikega nesmrtnega duha; in čim bolj smo obupavali nad tem umirajočim telesom, s tem večjim spoštovanjem smo občudovali mirno veličastnost te izredne duše, okrašene od Stvarnika z najdragocenejšimi darovi. V vseh bolečinah, celo v dolgotrajnem smrtnem boju, ko se je njegovo srce krčilo z zadnjimi silami, ohranil si je svežega, krepkega duha, ki je jasno sodil in mislil, dokler ni popolnoma ugasnila luč očesa.

Dné 24. kimavca ob eni po noči je prejel zadnjič sveto Rešnje Telo, ob štirih zjutraj še jedenkrat sveto odvezo, ob četrtna osem je izdihnil,

štiridesetleten mož. Svoje premoženje je bil večinoma že prej izdal v dobre namene; kar je ostalo, je zapustil „Marijanišču“.

Vso grenkost njegove smrti občutimo, ako pogledamo nazaj v njegovo delovanje in si prikličemo v spomin njegova mnogoštevilna dela. Kratko dobo je živel, a dolgo vrsto del dovršil; tiho je delal, pa temeljito dodelaval; majhno število njegovih let je napolnjeno zrelih plodov, ker niti jednega praznega dneva ni poznal.

Bil nam je vzoren duhovnik. Njegov značaj je podoben vitki jelki, ki se naglo vspne iz grmovja in naravnost raste proti solncu. Bil je ascet. Že v zgodnji mladeniški dobi, ko je kot bogoslovec spoznaval neminljivo krasoto krščanske popolnosti, je v svoj dnevnik izlival žareča čustva svoje po idealih hrepeneče duše, in v teh zapiskih se vedno in vedno obnavlja trdni sklep: Oprostiti duha vseh nizkih spon, zaslužiti telo, da bo duh svobodno zavladal v kraljestvu idej. Svet ceni le njegova zunanja dela, a večje, krasnejše, veličastnejše je to, kar je z božjo milostjo sam v sebi ustvaril vzvišenega v borbi za popolnost.

Bil nam je velik učenjak. Njegov duh se je neprenehoma pečal z bogoslovnimi in modroslovnimi vprašanji. Če je hodil, če je stal, če je sedel, še celo kadar je jedel, je vedno razmotrival kak problem. Velikanski spomin, ki je bil pri vsej obsežnosti izredno gibčen in lahkoten, je iz neumorne pridnosti zajemal dan na dan novih zakladov. Za strokovnjaka bi bilo posebno zanimivo zasledovati, kako je njegov duh od začetka se nemirno nagibal sem ter tje med raznimi sestavi, dokler ni slednjič po raznih ovinkih se ustanovil na trdnem temelju novoškolaističnega sestava. Bil je kristijan v življenju in mišljenju, zato je postal katoliški učenjak. Njegovo znanje pa nikakor ni bilo omejeno na ti dve stroki. Njegovo geslo je bilo, da se v bogoslovju strinjajo vse druge znanosti, kakor se vse mavrične barve strinjajo v solnčni svetlobi. Zato se je bavil tudi s prirodoslovjem, z zgodovino in z vsakim znanstvenim napredkom. Zlasti pri duše-

slovju in v apologetiki mu je mnogo koristilo to znanje. Svojo omiko pa si je še posebej razširil s potovanjem, na katero se je vedno vestno pripravljaj, da ni izgrešil ničesar, kar je hotel videti.

Kdo ne pozna njegovih zaslug za leposlovje in umetnost? Dasi sam ni bil tvoren umetnik, imel je pa gorko ljubezen do umetnosti in jasno razsodnost o lepoti. Že njegov slog kaže tako gladko umerjenost, da se iz njega zrcali po lepoti težeči duh. Morda doslej še nismo imeli moža, o katerem bi mogli reči s toliko pravico, da je humanist v najboljšem in najblažjem pomenu te besede, kakor ranjki kanonik — v najboljšem pomenu te besede seveda, zakaj vedno je nravne zahteve spoštoval najvišje, in le v luči večnega zakona je iskal prave lepote. Koliko ljubezen je posvetil „Dom in svetu“! Poleg vseh svojih težavnih del se je sam učil fotografovanja, da ga okraši in ozaljša, in le njegovi vstrajni delavnosti se moramo zahvaliti, da imamo slovenski ilustrovan list.

A njegova železna vstrajnost je imela tudi moč privlačnega magneta, ki je družila okoli sebe nadarjene mlade moči. Kjerkoli je zasledil razvijajočega se duha, katerega neka skrita energija sili k slovstvenemu delu, a ne najde oblike in ne pozna poti, da bi prodril v javnost, pristopil je k njemu kot blag prijatelj, mu svetoval in ga podpiral, tolažil in bodril. Tako nam je vzbudil mnogo pisateljev, tako nam jih je mnogo ohranil na pravi poti.

In slednjič, da odkrijemo še jedno ljubeznivo stran njegovega značaja: Bil je krščanski mladinoljub. Če so bile njegove misli vedno v službi znanosti, so pa njegova dela bila vedno v službi ljubezni do bližnjega. „Ko sem bil še mlad“, tako nam je nekoč rekel, „sem si vedno želel, da bi iznašel tak znanstven sestav, da bi strmel nad njim ves svet. Sedaj pa vidim, da je najlepše na svetu, bližnjemu skazovati dobrote. Bog mi daj potrpežljivo ljubezen!“ Kolikim sirotam je sočutno polagal svojo dobrotno roko na glavo in jih blagoslavljal! Koliko je storil za „Marijanišče“ in za Vicencijevo družbo! Še na

smrtni postelji mu je bila jedina skrb ta, da ne bi ž njegovo smrtjo trpela „Dom in svet“ in „Marijanišče“.

Bodi za danes dovolj teh spominov! Saj se Te bomo spominjali v tem listu še večkrat, blagi pokojnik!

Delal si za Boga in za domovino, in najlepši spomenik si sebi postavil sam v svojih nesmrtnih delih.

Mi pa hočemo zvesto izpolnovati obljubo, ki smo ti jo dali v grenkih trenutkih, ko se je Tvoja duša ločevala od telesa: Skrbeti hočemo, da Tvoja dela ne zamró, ampak da se razvijejo nad Tvojim grobom v vedno lepšem cvetu Bogu v čast in domovini v korist.

Ti pa, nepozabni pokojnik, izprosi nam blagoslova od Vsemogočnega!

Valentin Mandelc.

(Spisal Božidar Flegerič.)

Polasti se nas žalost, ako pomislimo, koliko delavnih močij je moralo med Slovenci v najlepši dobi pod zemljo. Kje sta marljiva prirodopisca Tušek in Erjavec? Kje rahločutni pesnik Simon Jenko? Kje dobrodušni profesor Valentin Mandelc?

Tako izvrstne osme šole ni imela Ljubljana nikdar prej in je morda ne bo skoro imela, kakoršna je bila tisto leto, ko so omenjeni z drugimi vred delali maturo. Izmed teh še jedini pesnik Stritar razpenja na Dunaju svoja pesniška krila; ostali so že vsi mrtvi.

Valentin Mandelc se je porodil dne 16. svečana l. 1837. Oče mu ni imel nikaškega premoženja, bil je pa priden sedlar. S svojim rokodelstvom je živil pošteno svojo obitelj in zraven toliko prigospodaril, da si je za nekaj let kupil malo hišo. V šolo je začel mali Valentin hoditi v Ljubnem na Gorenjskem, kjer mu je babica stanovala, ostale početne šole je zvršil doma v Kranju, kjer je zadnji razred ponavljal, ker je imel šele devet let in se je zdel roditeljem za gimnazijo premlad. V gimnazijo je prišel l. 1847. Prej nego je zvršil prvi tečaj drugega gimnazijskega razreda, umrl mu je oče nagle smrti. To je bila velika nesreča za ubogo obitelj. Vsa rodbina je trpela veliko revščino, in ko je izvršil prvi tečaj, rekla mu je mati, da

ne more več plačevati zanj, naj torej ostane doma. Tega živi deček ni storil, temveč je šel nazaj v svoje stanovanje, a ni povedal živi duši, da mati nima denarja. Ko bi se moralo plačati stanovanje in hrana, prosil je nekaj časa, da naj ga še pusté, slednjič je pa moral oditi. Tudi v drugem stanovanju se mu je tako godilo. Poldrugo leto ga je trla velika beda. V četrtem gimnazijskem razredu je prišel k neki nepremožni obitelji, kjer je poučeval dva mala dečka in dobil za to stanovanje in hrano. Za obleko mu je dal neki trgovec sukno. V petem razredu je ostal pri isti obitelji in zraven še nekaj prislužil s poučevanjem. V šestem razredu je več ur na dan poučeval in dobil ustanovo v znesku 32 gld. Tedaj je začel plačevati stare dolgove, a poplačal jih je stoprav v sedmem razredu. V osmem razredu je namerjal toliko zaslužiti, da bi mogel priti na Dunaj in tam nekaj časa živeti, toda nesreča je hotela drugače. Že v sedmem razredu ga je popadla prsna bolezen, katera se je v osmem razredu ponovila. Siromak je moral celih šest tednov biti v postelji. To ga je mnogo stalo. Prihranil je samo toliko, da je mogel priti na Dunaj. Nikomur ni povedal, koliko ima denarja, ker ga je bilo zeló malo, in njegova revščina bi bila gotovo delala hude skrbi njegovi blagi ma-

teri. Prišedši v veliko mesto, zelo oddaljeno od svojega rojstnega kraja, imel je samo nekaj novčičev. Torej ni čudo, da mu je bilo sila tesno pri srcu. V Ljubljani je dobil dve priporočilni pismi, toda na poti proti Dunaju je izgubil obe. Na srečo je vedel naslov jednega pisma na pamet in šel k dotičnemu adresatu, s katerim se je pogodil. Poldrugo leto mu je huda pela, no, bil je vendar zadovoljen. V drugem letu je prosil za Knafflovo vseučiliščno ustanovo, a dobil jo je stoprav koncem leta. Lepi znesek 150 gld. ga je zelo razveselil. Početkom tretjega leta je zvedel, da izvrstni vseučiliščniki dobivajo na priporočilo svojih profesorjev izredno državno podporo, za katero se je takoj pobrinil, jo tudi dobil ter užival do meseca kimavca l. 1859.

Na gimnaziji se je pokojnik učil vseh predpisanih predmetov, posebe klasičnega jezikoslovja, do katerega je imel posebno veselje. Najbolj so ga zanimali nemški klasiki, toda sam je pripovedoval, da mu čitanje teh knjig ni mnogo koristilo, ker njegovi profesorji niso bili sposobni, dajati dijakom pravega navoda k umevanju klasikov. Neki učitelj mu je v osmi šoli celo odsve-toval čitanje Schillerja in Goetheja, rekši, da bi to bil zanj strup, dočim se mu je Kotzebue ponujal o vsaki priložnosti. Res čudno, kakor da profesorju ne bi bila poznana razlika med temi pisatelji.

Na gimnaziji se je tudi nekaj časa učil italijanščine in francoščine, toda italijanščina mu je šla slabo, ker morda do nje ni imel posebnega veselja. Mnogo bolje je napredoval v francoščini, kar je dokazal s prevodi nekih šaljivih igrokazov iz tega jezika. Prvo leto se je na vseučilišču učil ruščine ter čital v izvorniku največja Rusa pesnika Aleksandra Puškina in Mihaela Lermontova. Glavni predmet mu je bil klasično jezikoslovje in slovenščina.

V jeseni l. 1859. je bil nameščen v Varaždinu, kjer je bil v drugem razredu razrednik in v petem je imel grščino. Učenci niso mogli prehvaliti njegovega temeljitega znanja in lepega vedenja.

Mandelc je moral vse predmete v šoli razlagati hrvaško, kar mu je bilo v začetku precej težavno. Toda tedaj sta bila v Varaždinu nameščena kot profesorja dva izvrstna Kranjca, pisatelja Sebastijan Žepič in Matija Valjavec. Vsi trije so sedaj že pokojniki. V družbi teh dveh gorenjskih rojakov se je kmalu privadil hrvaščini. Leta 1863. je šel spomladi na Dunaj in tam ostal do pomladi l. 1864. Do jeseni je ostal doma v Kranju. V jeseni je bil premeščen v Karlovec, kjer je uspešno služboval sedem let in sedem mesecev. Ker je bil vedno bolehen, je profesorske izkušnje odkladal ter jih dovršil stoprav pred pustom l. 1871. v Gradcu, pa samo za doljno gimnazijo. Slišal sem iz ust nekega znanca, kako izvrstno je profesor Mandelc naredil grško nalogo. Profesor vitez doktor Karajan mu je neki rekel, da ni še čital take naloge, kakoršno je poslal pokojni Mandelc.

Kakor sem bil že omenil, bila je l. 1855. osma šola v Ljubljani izvrstna. Nekateri dijaki so se v njej vadili v slovenski pisavi. Med njimi so bili poleg pokojnega Mandelca tudi Vaclav Bril, kateri je dne 31. malega srpana med maturo umrl, Simon Jenko (umrl 18. vinotoka l. 1869.), kateri je bil Mandelčev najiskrenejši prijatelj, in pokojna profesorja Tušek in Erjavec. Imeli so list, ki so ga imenovali „Vaje“. Zbirali so se o določenih dneh ter čitali in medsebojno pre-cenjali svoje spise. To se je godilo seveda skrivaj, da niso zvedeli profesorji. Bivši tedanji ravnatelj blagi Nečásek je morda vedel za to, kakor je pred nekoliko leti trdil v „Zvonu“ profesor Levec, toda on jim ni hotel kaliti veselja in jih ovirati v proučevanju materinščine.

Mandelc je bil zelo bolehen. Svojemu bratu Antonu, tedaj bogoslovcu v Ljubljani, je pisal dne 31. vinotoka l. 1869., da se malone vsak trenotek spomni pokojnega Simona Jenka ter da ne more verjeti, da je mrtev, in da se mu zdi, kakor da je tudi njemu prerezana nit življenja.

L. 1870. je bolehal celo drugo poletje ter je dobil na svojo prošnjo odpust za mesec

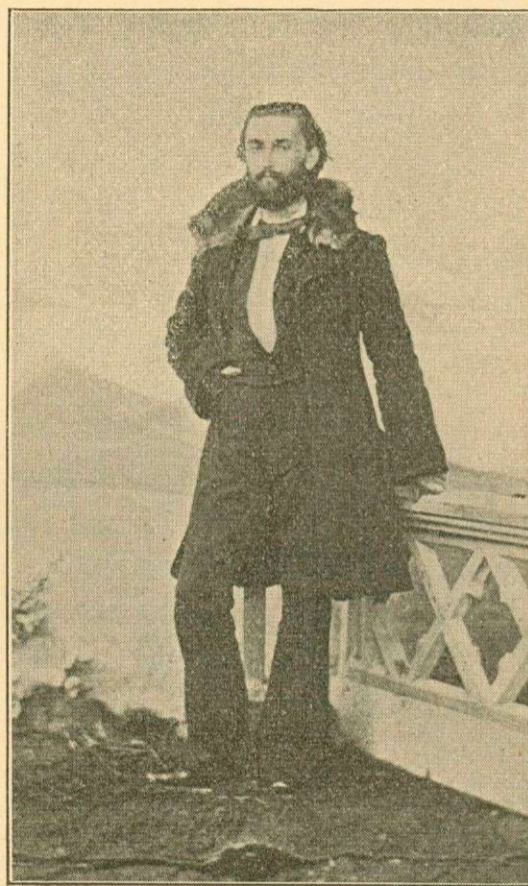
vinotok, šel domov v Kranj, kjer se je nekaj časa zdravil pri materi, nekaj časa pa pri svojem bratu, tedaj kapelanu v Loki. L. 1871. so mu svetovali zdravniki v Karlovcu, naj potuje v počitnicah na jug, kjer mu bo zrak bolj ugajal; in res je videl še isto jesen „jasno nebo itajjansko“. Bil je v večnem Rimu in v Napolju. Na tem potovanju se mu je zdravje jako utrdilo. L. 1872. je hotel v počitnicah potovati na Rusko, toda prerana smrt je prekrižala njegovo namero. Umrli je dne 12. vel. travna l. 1872.

Njegov brat je bil ob njegovi smrti v Karlovcu, kamor ga je zdravnik brzojavno povabil. Mandelc je bil kot profesor zelo priljubljen, kar je sijajno pokazal njegov lepi sprevod. Karlovčani so pravili, da ne pomnijo takega lepega pogreba.

Pokojnik je bil tih mož in se je rad ogibal širših prijateljskih krogov, a vendar so ga imeli povsod radi. Bil je bolj visoke postave, a droben. Lasje so mu bili kostanjeve barve, dolgi in nazaj počesani. Oči je imel rjavkaste, obraz bel. Dolga zimska sukinja s krznatim ovratnikom se mu je kaj lepo podajala. Bil je res krasen mož. Jaz sem bil za njegove dobe četrtošolec v Varaždinu in bodi mi dovoljeno, da tukaj omenim nekaj iz svojega življenja. Ko sem prišel na gimnazijo, poučevalo se je tam malone vse v nemščini. Naš profesor razrednik je bil sicer Slovenec, toda sila vnet za nemščino. Slovenščine se ni nikoli učil, pa tudi hrvaščine ni znal, vendar nas je učil tudi hrvaškega jezika, toda kako! V drugi šoli se mi je tudi tako godilo. Profesor razrednik je bil štajerski Slovenec ter drugače v svoji stroki izurjen, toda hrvaščini ni bil kos. Stoprav v tretjem razredu sem dobil veselje do hrvaškega jezika. Za hrvaščino sem imel profesorja pok. Sebastijana Žepiča. In pri njem sem se tudi začel učiti staroslovenščine. Žepič je bil rojen za šolo. V njej in samo jedino v njej se je čutil zadovoljnega in srečnega. Nikoli ni jednega trenutka zamudil. Meni tedaj ni bila znana betvica slovenskega slovstva. Sila bi se rad učil slovenščine, a nisem vedel, kako in kje. V četrtem gimna-

zijskem razredu sem imel za hrvaščino profesorja Matijo Valjavca, ki je bil v prvih razredih sila oster, a potlej se je malo brigal za učence. Najljubši mu je bil tisti dijak, kateri mu je vedel povedati mnogo narodnih pripovedek za njegovo zbirko.

Spomladi istega leta sem se ohrabil in prosil prof. Žepiča, ako bi hotel nas nekaj dijakov učiti slovenščine. To je blagi mož prerad storil. Vsako nedeljo smo se zbrali po službi božji v prvem razredu. Čitanka nam je bila: „Miklošičevo berilo za peti

Valentin Mandelc.

gimnazijski razred.“ Med učenci sta bila zgodovinopisec dr. Tomič in prof. dr. Josip Križan, pa tudi nekaj drugih „ex numero minorum“. Ker je v omenjeni Miklošičevi čitanki priobčenih nekaj Prešernovih pesmij, smo jih čitali, in ob tej priliki se je profesor Žepič izrazil, da je bil Prešern največji slovenski pesnik in morda največji pesnik vseh južnih Slovanov razven starih Dalmatincev. Te besede so me živo vnele. Neizmerno bi rad poznal Prešerna, toda kje ga dobiti?

Stanoval sem v isti ulici, kjer prof. Mandelc. Bila sva si soseda. Samó cesta naju je ločila. Rad bi ga prosil za Prešernove poezije, toda nisem si upal; a nesrečen slučaj mi je pomagal. Neko sredo popoldne (tedaj je po sredah in sobotah bila šola samó do najmanjše ure) sem čital na dvorišču: „Krst pri Savici“, tiskan v Potočnikovi slovnici, in nenadoma ugledam dim; pri mojem sosedu je neki židovski dečko zatrosil ogenj, ki je uničil več poslopij in stanovanje mojega hišnega gospodarja. Tedaj ni še bilo požarne brambe, kakor dandanes. V Varaždinu je bil pogostoma ogenj, a najboljši gasilci so bili dijaki. Tudi pri meni jih je bilo polno dvorišče in nekaj gospodov profesorjev. Ko se je ogenj že precej pogasil, rekel je pokojni prof. Valjavec, ki se je rad šalil: „Čuo sam, da je Flegerič sav u ognju.“ Nato se je prof. Mandelc malo namuznil. Jaz sem se osrčil in ga prosil, da bi mi blagovolil posoditi Prešerna. Rekel je, da ga ima doma, pristavil pa, naj k njemu pridem, da bo že kaj našel za-me. Od onega časa sem pogostoma občeval z blagim možem. Dajal mi je Janežičev „Glasnik“ in tudi druge knjige. Rekel mi je tudi, da bi poskusil kaj pisati v slovenskem jeziku. Prinesel sem mu časih kako pesmico na pregled, in on me je hrabil, naj bom vztrajen. Istega leta je izdal pokojni Fr. Cegnar svoje pesmi, katere so me posebe navduševale. Zadnjič sem videl pokojnega Mandelca v spomladi l. 1863. v Varaždinu.

K sklepu še nekaj besed o Mandelčevem književnem delovanju. Omenil sem že, da se je vadil pokojnik kot osmošolec s svojimi sovrstniki v slovenski pisavi. Pozneje sta bili tiskani v „Glasniku“ dve noveli: „Jela“ in „Ceptec“.

Mandelc je večinoma slovenil tuje proizvode. Izvirni so samó nekateri kupleti, katere je zložil za igre v kranjski čitalnici. Med poslovenjenimi spisi je našel pokojni njegov brat Anton pesmi: „Lijak“ od Gedeona v. d. Heide; „Najlepši nasmehljaj“, brez podpisa; „Grof in opat“, legenda Hubertijeva, „Sv. Ignacij“, legenda Borovskega in „Krištijanovo maščevanje“.

Več prestav je iz francoščine, a glavno delo iz Mandelčevega peresa je Goethejevega „Fausta“ prvi del. S tem imenitnim delom se je pokojnik mnogo časa trudil. Pilil je je kakih pet let. Njegov brat je zvedel v Karlovcu od nekega prijatelja pokojnega Mandelca, da mu je nekdo ponujal 300 gld. za rokopis, a prestavljavec je rekel, da še ni popolnoma opiljen.

„Fausta“ je začel prelagati dné 1. februvarija l. 1862., torej še v Varaždinu. Dné 17. julija l. 1862. je končal Mandelc prevod onih prizorov, ki tvorijo „Tragedije prvi del“; intermezzo: „Sanje o Valpurgini noči ali zlata ženitev Oberona in Titanije“ je dodal 28. julija, prizore: „Predigra na gledišči“, „Prolog v nebesih“, „Coprniška kuhinja“ in „Valpurgina noč“ je dokončal 26. decembra istega leta. „Posvečenje“, katero je prvo v delu, je končal 3. sušca l. 1863. Celo dramatično delo (prvi del) se je torej izgotovilo v Varaždinu, kjer je morda vsaj nekatere prizore čital svojemu prijatelju, pokojnemu prof. Valjavcu.

Rojakom so bile za „motto“ namenjene besede:

„Če meni čast, rojakom bo veselje: Goreče so izpolnjene mi želje.“

Ko se je ustanovilo v Ljubljani dramatično društvo, začel je pokojnik zelo uspešno delovati na dramatičnem polju. Hotel je namreč za slovenski oder prirejati dobre vesele igre, in ker je dobro poznal francosko slovstvo, prirejal je samó francoske komade za slovensko gledališče. Igra: „Bog vas sprimi! Kdaj pojdete domov?“ ni iz francoščine. Njen pisatelj je neki Du Caju in ima v izvirniku naslov: „Velkom hier! Wann car vertrekt-ge?“ Kluchtspel met zang in een bedryf.“ Ta je priobčena v 4. zvezku „slovenske Talije“.

Prva veseloigra, katero je poslovenil iz francoščine, je bila l. 1867. „Na kosilu bom pri svoji materi“, spisala A. Decourcelle et L. Thiboust. Ta veseloigra mu je najbolj ugajala izmed vseh, kolikor jih je poslovenil, ter mu je bila gotovo tudi zbok tega najljubša, ker je imela zanj neki posebni po-

men. Koncem l. 1871. jo je zopet pregledal in popravil prevod. Za to veseloigro je prišla dramatičnemu društvu: „Moja zvezda“, vesela igra v jednom dejanju, zložil M. E. Scribe.

Leta 1868. je poslovenil veselo igro: „Peska v oči“, v 2 dejanjih („La poudre aux yeux“ par Labiche et Martin); „Išče se odgojnik“, igra v 2 dejanjih („On demande un gouverneur“, par Decourcelle et Jaime fils), tiskana v „slovenski Taliji“ 13. zvezek; „Klobuk“, vesela igra v 1 dejanju („Le chapeau á un horloger, par E. de Girardin), natisnjena v „slovenski Taliji“ 12. zvezek. Potem zaradi bolehnosti ni mogel dolgo časa delati; a ko je ozdravel, bil je tem marljivejši.

V jeseni l. 1871. je poslovenil igre: „Gospod Zamuda“, igra v jednom dejanju („M. Musard“ pas L. R. Picard); „Lornjon“, igra v jednom dejanju („Le Lorgnon“, par E. Scribe); „St“, igra v dveh dejanjih („Chut!“, par E. Scribe); l. 1872. meseca februarja je poslovenil: „Ženski jok“, igra v jednom dejanju („Les femmes, qui pleurent“ par Gi-

rardin et Thiboust), in meseca sušca poslednje delo „Doktor Robin“, igra v jednom dejanju (Le docteur Robin“, par Jules des Précary). — Občinstvo z ocenjevatelji je hvalilo jednoglasno Mandelčev lepoglasni jezik. S francoskimi dramatičnimi deli je pokojni Mandelo resnično obogatil slovensko slovstvo.

Morda je med ostalimi listinami pokojnega Mandelca še marsikak dramatičen spis.

Kot četrtošolec sem dobil od pokojnega Mandelca Heinejeve pesmi. To knjigo je, ko je odšel Mandelc na Dunaj, imel profesor Valjavec, in on jo je posodil nekemu dijaku, mojemu krajanu, katero je ta prinesel ob vuzmu domov, kjer je meni prišla zopet v roke. V njej sem našel prevedenih več kratkih pesmij. Prevod je pisal Valjavec na list poleg izvirnika, in povsod je bil podpis M. V. in V. M., to je Matija Valjavec in Valentin Mandelc. Iz tega se vidi, da sta prevajala vkup dotične pesmi. Kdo sedaj ima omenjeno knjigo, bilo bi dobro poizvedeti, da bi se ti prevodi našli.

Koprnenje.

Ej, poznate koprnenje
po resnici večno isti,
po resnici sončno svetli,
kot kristal demantni čisti?

Bratci, to so bedne ure,
ko srce strahu trepeče,
ko podé se misli v glavi
kakor strele plameneče!

Bratci, to so burni dnovi,
ko divjam okrog brez upa,
ko s kipečimi le dvomi
prenapolnjena je kupa . . .

In takrat prebredel koj bi
valovite oceane,
kakor ptič preletel koj bi
vse, vse gorske velikane,

le da njo dosežem, bratci,
njo, resnico zlato, večno,
ž njo, da dušo obogatim,
v njo srce vtopim presrečno . . .

Leo Levič.

Spominom.

Kaj se vrvate, spomini,
in vznemirjate srce?
Vzdihl vroči so vam sini,
hčerke vaše so solze.

Kot ste prišli, odhitite
v pozabljivosti morje,
da mi v srcu ne pustite
rane vsekane nové!

Leo Levič.

O ta testament!

(Novela. — Spisal *Podgoričan.*)

(Dalje.)

XV. »Jaz je ne ljubim več« . . .

Dobre volje pride Maruša domov. Veselje je žarelo na njenem zgrbančenem obrazu, njena beseda je zvenela prijazno, oči so zrle ljubeznivo moža in Ivana in zgovorna je bila tako, kot je bila nekdanj, nekdanj, v časih, katerih se je Debeloglav komaj še spominjal. Vse je hotela vedeti, kaj so delali doma, kaj so jedli, kaj se je zgodilo posebnega...

In to se je zdelo vsem dobro, prijetno, in mož je veselo vzdihnil:

„Spreobrnjenje! . . . O, čast Bogu! . . . Pri Materi Božji na Zaplazu se godé čudeži, to vidim . . . O, le zakaj moja ljuba Maruša ni že prej šla tja . . . Ah, imeli smo pekel, živ pekel, a sedaj bode na Višavi zopet raj, pravi raj, kakoršen je mogoč na zemlji.“ . . .

Debeloglavovo srce je bilo polno pobožne hvaležnosti.

„O, tudi jaz prihitim h tebi, Mati Božja Zaplaška, da sprejmeš mojo srčno zahvalo, ter jo izročiš svojemu sinu za čudež, ki ga je storil na moji ženi . . . Spreobrnjenje! . . . Spreobrnjenje! . . . O, milost božja, kako si velika!“

Ah, kako radostno je zakopitljalo Debeloglavovo srce, ko je po dolgem času poteklo iz njenih ust pristrčno ime: „Naš Ivanek.“

Tudi Ivan je bil očaran. Zdelo se mu je, kakor odmev že davno pozabljene pesmi, po kateri je še vedno hrepenelo njegovo srce.

Oj, kako je bilo prijetno na Višavi! Povsod so bili zadovoljni obrazi, pristrčna beseda je prišla iz vsakih ust. Tega je bil najbolj vesel gospodar! . . .

Zato se ni mogel premagati in je v nedeljo v mraku razodel svoje veselje tudi ženi:

„Mara! . . . O, ko bi ti vedela, kako sem vesel, ker je zopet tako, kakor je bilo nekdanj, ko si bila ti vedno vesela in dobre volje in ni bilo med nama trde besede . . . O, da bi bilo vselej tako! . . . Obupal sem že bil in sem mislil, da ti je narejeno, sedaj pa vidim, da ti je božja pot pomagala . . . Sedaj vem, da Mati Božja z Zaplaza pomaga vsakemu, ki se zateče s svojimi prošnjami k njej . . . O, Mara, vem, da si goreče molila . . . In prav si imela! . . . Tudi jaz pojdem na Zaplazu . . . Materi Božji se moram zahvaliti.“

„Kaj pak, Janez! . . . Zahvaliti se moraš. Ta mi je pomagala . . . Glej! . . . Ko sem molila na Zaplazu in sem se spomnila, kolikrat sem bila tam gori kot deklica, spomnila sem se tudi domačije . . . In storilo se mi je milo po njej . . . Domov me je nekaj vleklo, domov na Globoko, k svojim ljudem . . . In šla sem . . .“

„Doma si bila tudi?“ začudi se mož. „Glej, glej, pa mi nič ne poveš!“

„Malo sem se te bala, pa sem rajše molčala . . . Šla sem domov . . . Ah, kako mi je storilo to dobro! . . . Videla sem hišo, okoli katere sem tekala mlada deklica, videla sem ljube vinske gorice, slišala šumenje potoka, ki dere za vasjo čez slapove, in videla sem ljubo sestro . . .“

„Ali je zdrava?“

„O, da! — Čvrsta je in zdrava . . . In srečna je. Bog ji je dal otroke, s katerimi je srečna. Nekaj jih je že pomožila.“

„Glej! Glej!“

„In tudi sina jima je Bog dal, ki bode gospodaril na domu . . . In jedno hčerko imata še doma . . .“

„Bode pa zopet svatba . . . Je čedno deklet?“

„Rezika? . . . Lepa! . . . O, ko bi jaz imela tako, kako bi bila vesela! . . . Lej, ljubi mož,

Stari trg pri Ložu (Notranjsko).

da ti še to povem: Obšla me je bila taka želja po otrokih, pa sem si mislila: Oh, ko bi bila Rezika moja!“ ...

„Hahaha... Še vedno si otročja!“

„To bi bilo lepo, mislila sem si in sem to tudi Marjeti omenila, in ona mi je rekla: Pa jo imej!“

„Hahaha... Kaj pa bodeš ž njo?“

„Glej ga!... Ti imaš Ivana, jaz bom imela pa Reziko... Ah, lepo dekle je to!... Velika je in močna, da se nikogar ne boji.“

Mož jo je čudno pogledal, ker je ni razumel.

„Ravno za nas bode... Boljšega dekliča bi na vsem svetu ne mogli dobiti... Kmalu pojdeva po njo...“

„Mara! Mara! Ali se ti blede?“ vpraša jo mož prestrašen in jo prime za roko.

„Zakaj? Vidim, da me ne razumeš. Zato me poslušaj! Rezika bo moja hčerka!“

„Mara!“

„Ti imaš sina, a jaz moram imeti hčerko. O, kako sem srečna, ker sem šla na Zaplaz! O, kako je prav, da moja sestra ni še vseh otrok pomožila! O, ta Rezika! Kako mi je všeč! Kaj ne, Janez, ti bodeš dal svoje Ivanu, a jaz svoje Reziki? Kaj ne?“

„Mara! Ti blazniš!“

To rekši spusti njeno roko in se stresne.

„Ne bodi! Ne bodi! Zakaj bi norela? Od veselja? Lej, ali ni to prav? Lej, kako bode to lepo! Ti imaš sinka in jaz hčerko, ti daš njemu in jaz njej, in, Janez, da bode vse prav in tako kakor je sedaj, bodeta se tvoj Ivan in moja Rezika vzela!“

In besede so zvenele tako ljubeznivo, tako sladko.

„Satan! Ti si bila na božji poti?“

„Kje pak?“

„Ja, pri satanu! To je vdihnil v te satan, pravi satan!“

„Nikar se ne jezi, Janez! Tako je prav! Le pomisli! In ti pojdeš na Globoko, kakor si šel na Visoko, in pripelješ semkaj tudi mojo Reziko, ki je pridna deklica!“

„Jaz? Hahaha! Jaz ne pojdem, pa tudi ti ne pojdeš! Raji jo izpodbijem, predno bi prestopila prag moje hiše! O, Bog! O, Bog!“

Naenkrat so izginile vse prijetne misli, ki jih je gojil o raju na Višavi. Nade so ga ogoljufale, zato ga je obšla silna žalost, saj je videl pred seboj le dolgo vrsto dnij brez veselja, brez zadovoljnosti, brez sreče. In to bridko spoznanje je rodilo solze, ki so mu zaiskrile v očeh in druga za drugo polzele po licu. Ah, kako bi bil rad ustavil solze, toda ali jih je mogel?

Besnost se je zbirala na Marušinem obrazu, da je komaj zadrževala strast, ki je hotela s staro močjo privreti na dan.

„Janez! O, ti! Čak, da ti povem, kaj mislim: Rezika naj bode Ivanova nevesta!“

„Satan! Satan! To dela satan!“

To rekši gre Debeloglav od žene proč. Maruša se reži za njim in vpije:

„Le beži! Meni itak ne moreš uiti! Hahaha! Tvoj Ivanek bode moral vzeti mojo Reziko, ako bode hotel imeti Višavo! Hahaha!“

„Satan!“

In možu se vlijó solze po licih. Prsi mu je stiskala neznosna žalost, kakor bi se hotelo gorje vsega sveta podreti nad njim. Taval je po vrtu nemiren, kakor bi hotel komu odbežati. Ali te otožne misli se niso dale odgnati. Mučile so ga. In vstajalo je kesanje, bridko kesanje. Kesal se je za vse, kar je storil in kar ni storil. In neki glas mu je dejal, da bi bilo gotovo drugače, ako bi bil vzel ono Magdaleno namesto Maruše. S silo se je znebil te hudobne misli. Za skednjem se je vsedel na hlod, uprl roke ob kolena in naslonil na roke trudno, skrbi polno glavo. Kakšen bode konec? Ali bode kdaj boljše?

„Ah, zakaj sem se oženil? Ah, zakaj sem varčeval? Zakaj nisem zapravljaj? Zakaj sem vzel k sebi Ivana? Zakaj? Zakaj ni drugače? Ah, zakaj se je zagledal ravno v Magdalenino hči?“

In zakril si je obraz z rokami.

„Ah, jaz sem jo tudi ljubil, toda preslepil me je denar. Polakomnil sem se, a sedaj je tako! Grozno je sicer, toda prav mi je! O, Ivan, Ivan! Denar ne prinese sreče! To izkušam. O, da bi nihče več ne tako! Ah, Ivan, ali mi moreš odpustiti? Ah, zakaj te nisem pustil

ondi na mirnem Visokem pri očetu, materi, bratih! Hoteč te osrečiti, vzel sem te k sebi, ko sam sebi sreče nisem znal nakloniti. Ivan, moj sin! Ko bi ti vedel, kako te ljubim! Haha! Bila je na božji poti. Kako lep izgovor! Dokler sem na Višavi jaz gospodar, nikdar ne pride njena Rezika sem. Upal sem, da bode boljše, toda ne zaslužim; pokorim naj se do smrti za lakomnost, lahkomišelnost.“

Iz teh mislij ga vzdrami ukanje.

Povzdigne glavo. Noč je že razgrnila mehka krila po krajini. Mesec je poseval izza lahkih oblakov, tu in tam je zamigljala zvezdica. V dolih so vstajale meglice.

Debeloglav je spoznal Ivana, ki je stal na robu, odkoder se je tako lepo gledalo v dolino. Ivan je bil obrnjen v ono stran, kjer se vije samotni jarek med griči. Debeloglav se je spomnil, da je nekdej v lepih nočeh tudi sam postajal in posedal ondi in gledal tja doli.

„Ivan, ti ljubiš. O, ljubezen si ne dá ukazovati, pa se tudi ne ogoljufati. Proda se lahko, toda gorje, gorje! Ivan!“

Ivan se vsede na tla in strmi tja v bajno noč, v dol, kjer je Samota. Ah, ničesar ni videl, po čemer je hrepenel, toda njegov duh je vasoval.

Tako sta sedela nekaj časa; Ivana je vleklo srce v nižavo v Samoto, in starega k Ivanu. Ah, kako bi mu bil rad povedal to in ono! Oj, kako je vstajala ljubezen do mladeniča, saj ni mogel ljubiti nikogar drugega. Ivan je bil njegov ponos, njegovo upanje. Zato je bil mirnejši, ko ga je gledal.

Oj, kako ga je vleklo k njemu! Vstane in polagoma korači tja. Glas korakov se je izgubljal v mehki travi, zato Ivan ni čutil ničesar in je mirno, s polnim srcem zrl v daljavo.

„Dremlje“, misli si Debeloglav in položi roko na mladeničevo ramo.

„Ivan!“ izpregovori starec.

Ivan ves prestrašen poskoči.

„Kdo je? Kdo je?“

Obnašal se je, kakor bi bil vzbujen iz najslajših sanj, ki mu še polnijo duha in spomin.

„Hahaha! Kako si se ustrašil!“

„Oh, vi ste, strijc? Vi, oče?“ čudi se mladenič.

„Kaj delaš tukaj?“

„Nič! Nič! Sedel sem. Hladim se!“ odgovarja Ivan v zadregi, in vročina mu stopa v glavo.

„Hahaha! Vem! Ivan, ti ljubiš!“

Debeloglavova beseda je zvenela mehko, milo.

„Oče!“

„Nikar ne taji!“ nadaljuje Debeloglav in gleda v mladeničeve oči. „Kaj ne, od tukaj se vidi v Samoto? O, Ivan, Ivan!“

Ivan se je spomnil, da mora to ljubezen prikrivati, tajiti, ako hoče postati gospodar na Višavi, ker je tako obljubil očetu.

„Oče, jaz ne ljubim več!“

Toda beseda je zvenela tako suho, tako neodkritosrčno.

„Ivan, ne taji! Jaz vem, kaj je mladost in kaj je ljubezen.“

Mladenič je mislil, da hoče stari izva-bitu skrivnost njegovega srca, a Ivan je bil prepričan, da je za njegovo ljubezen bolje, ako je stari ne izve.

„Morda je bilo kaj, toda sedaj ni nič. Oče, verjemite mi, jaz je ne ljubim več, jaz je nečem ljubiti. Oh, odpustite mi, ako sem vas žalil!“

„Ali je to resnica? Fant, srce se ne dá goljufati!“

„Ne maram več za njo!“

„Zakaj pa hodiš semkaj? Ti! Ivan!“

Stari pogleda na tla, kakor bi hotel sestiti, toda naenkrat se premisli in veli: „Spat pojdi, kaj sanjariš todi!“

„Saj grem, lahko noč, oče!“

Ivan brž odide, kakor bi se bal, da bi Debeloglav ne izvedel skrivnosti njegovega srca. Debeloglav gleda za njim in si misli:

„Zatajil si jo! Ah, kakor bi ne vedel, po kaj hodiš semkaj. Izkušenega človeka hočeš preslepiti? Ivan! Ivan! Morda je prav tako! Morda bi ti bil povedal več, kakor smeš vedeti. Bolje je, bolje, da ne veš, kako grdo je varal strijc svojo ljubico. Ti vidiš moje gorje in prav je, da ne veš odkod izvira,

dasi sem ti hotel povedati. Ah, kako me je nocoj vleklo k tebi, da bi si olajšal srce. A, ti si zatajil svojo ljubico. Zatajil sem jo bil tudi jaz.“

Pri tem spominu si zakrije obraz.

„Prav mi je! Bog me kaznuje. O, Ivan, da bi ti nikdar ne bil na mojem mestu!“

Debeloglav krene polagoma nazaj k hiši.

A ubogega Ivana je pekla vest, ker je zatajil svojo ljubico. Huj, kako ga je to žgalo!

Sramoval se je samega sebe. „Oj, oj, kaj si bode Marijanica mislila; ali ji bodem mogel pogledati v oči? Oj, oj, oj!“

Že ga je nekaj vzdigovalo, da bi se vrnil k strijcu in mu priznal, da ljubi Marijanico iz Samote, toda živo mu je stopil pred oči oče, spomnil se je svoje obljuje, in v ušesih so mu zveneale zadnje očetove besede:

„Mostu do sreče si ne poderi!“

Premagan pade na trdo ležišče, vzdihujoč: „Marijanica, odpusti! Jaz te ljubim.“

XVI. »Toda ljubezen . . . to je čudna stvar!«

Bližala se je zelena pomlad. Po prisojnih bregovih je ginil sneg, in rmene trobentice so napovedovale prihod lepih solnčnih dni, kakoršnih si želi bolnik.

Debeloglav je z veselim upanjem zrl skozi otajana okna po prekopjih in o toplih popoldneh, ko je dihal preko vrhov topli jug, šel je pred hišo na solnce, da ga pregrejejo topli žarki. Ta zima mu ni bila storila dobro. Jeseni se je bil pri drvih nekoliko pregrel, a potem se ga je z vso silo lotila naduha, ki ga je bila celo vrgla na posteljo, kjer je kašljajoč preležal nekaj tednov. Nič manj kakor bolezen, zdelale so ga duševne muke, ki jih je prestajal.

O Marušini Reziki ni hotel slišati ničesar, zato ga je obsipala z vsakovrstnim ljubosumnim očitanjem in mu oponašala Ivana. Debeloglav je rad videl, da je Ivan posedel včasih pri postelji, da je pasel oči na njegovem obrazu, da je izpregovoril ž njim o tem in onem. Toda ona tega ni trpela.

„He, že zopet posedaš! Tako mlad in tako len! Kaj ni nobenega dela?“

Tako je vpila na fanta.

„Mara! Mara! Pusti ga vendar! Kaj ti pač prizadeva?“ svaril jo je mož.

„Ti samo njega gledaš! Samo ž njim prijazno govoriš! Samo njega imaš rad.“

„O, kako si slepa! Kha, kha, kha! Kako mi greniš življenje!“

„Pa naj Rezika k nam pride!“

„Kha, kha, kha! Ti si nora!“

Ivan kajpada ni gledal prijazno Maruše. Dostikrat ga je obšla želja, da bi se umaknil, da bi pobegnil domov, toda Višava je bila tako lepa! Nič več ni mislil, da bi Višava ne bila njegova. V duhu je že gospodaril ondi A, zagotovila ni imel nikakega, da bi bila tudi potem njegova, ako bi pobegnil. Skoro gotovo ne.

„O, saj to bode minilo! Čak, stara, jaz ti že vrnem, ko bodem jaz gospodar tukaj. E, strijc ne bode več dolgo pokašljeval. In potem?“

Tako se je Ivan dostikrat grozil v srcu in na videz udano prenašal vse neprijetnosti, ker se mu je tako prijazno smehljala bodočnost.

Ko je izginil sneg tudi po dolih ter so se posušili potje in Debeloglava ni več tako morila naduha, da je mogel vsaj počasi laziti okoli, oblekel se je praznično in se napotil v dolino.

Tožit je šel svoje gorje in iskat tolažbe in sveta v župnišče.

Z brevirjem v roki se je izprehajal župnik po sobi, ko potrka Debeloglav.

„O, stari, dolgo vas že ni bilo!“

Župnik mu pomakne stol.

„Ni mi bilo mogoče. Po zimi sem bil betežen. Ej, naduha, naduha! Ta me ni pustila zdomi. Tudi še danes sem težko hodil, pa sem se vendar vzdignil do vas, ker nimam nobenega človeka, kateremu bi kaj zaupal, ki bi mi kaj svetoval. Kka, kha!“

„E, veste Debeloglav, naduha se drži starosti. Po zimi se marsikaterega loti, pa sedaj, ko bode topleje, vam bode popolnoma odleglo.“

„Kaj, naduha! Ta bi se še prenašala! Ta mi ne dela preglavice. Kka, kha, kha. Druge preglavice so, ki me teró. Oh, žena, žena.“

„Z ženo se ne zastopita?“ začudi se župnik, odloži brevir in se vsede na stol nasproti Debeloglavu.

„Ne zamerite mi, ker vas nadlegujem in dolgočasim s takimi rečmi. Jaz res nimam nikogar drugega. Zaupam vam svojo dušo, zaupam tudi svoje srce, svoje gorje.“

„Le povejte, Debeloglav! Ako je kaj v moji moči, vam rad pomorem.“

„Morda vam težko dene moja pripoved, saj vem, da vsak nerad posluša take malenkosti, — rad neham nadlegovati vas nečem“

„Ne skrbite za to.“

Debeloglav razkriva oprezno, počasi svoje razmere. Izpove se prve svoje ljubezni in vsega, kar je provzročalo ono napeto razmerje med njim in ženo. Pri teh spominih so se staremu iskrile solze v očeh, da ga je župnik motril s sočutjem in z zanimanjem; saj ni mogel prej slutiti, da bi na Višavi, kjer so se na videz imeli tako dobro, kjer ni bilo gmotnih stisk, ne moglo biti vse v redu

„Ah, naj bi bilo po njenem, — saj jaz ne rečem, da bi se moralo ravno tako zgoditi, kakor jaz hočem, — ko bi vedel, da bode prav. Toda ne bo, ne bo! Meni vse nekaj pravi, da ne bode prav, ako mu bode drugi izbirali ženo. Oh, veste, gospod župnik, jaz vem, kaj je to. Nič ne rečem, da bi bila moja Maruša napačna ženska, — seveda ima svojo trmo in svoje muhe, — katera jih pa nima? — pa vendar ni tako, kakor bi bilo lahko. Jaz ne očitam nikomur, pa tudi nečem, da bi moj fant kdaj komu kaj očital. O, seveda, ko bi se fant že ne bil zagledal v ono dekle, — morda je že volja božja, da se je ravno v to — bi jaz nič ne dejal, naj bi pa vzel od njene žlahte. Toda ljubezen, — gospod župnik — to je čudna stvar! Konja se obrzda, ljubezni se ne more. Seveda smo vse storili, da bi ga odvrnili od te ljubezni, toda, kar je, je. Vprašal sem ga, ako še ljubi. O, se-

veda mi je dejal, da ne mara za njo, toda njegov glas ga je izdajal, njegove oči ga izdajajo. Oh, ljubi jo, ljubi, čeprav taji. Nas hoče varati, toda svojega srca ne bode prevaril. Fant se mi smili, ker nima nič prijetnega pri meni, in dostikrat sem se pokesal, ker sem ga vzel k sebi. Žena ga črti, ker se boji, da bi kdaj Magdalenina hči ne prišla k nam. Zato mu sili tisto Reziko, — saj pred njim ni še ničesar izbleknila, ker je jaz ne pustim, — zato zahteva, da se premoženje razdeli. Eh, veste, zvita je pa le, moja Maruša! — Misli si: ako hoče imeti vse premoženje, mora se tako ženiti, kakor jaz hočem. — Toda, to ni prav, jaz sem skušen; kar ne ljubiš, s tem se ne veži! O, kolikokrat bi bil že jaz rad preložil, — pa Bog ve, da nisem še pred nikomur drugim potožil — zato nečem, da bi se fant pečal kdaj s takimi mislimi. Sam si naj postelje, ker le potem bode počival sladko, ker le potem bode težave tudi voljno prenašal, ker si jih bode naložil sam. To bi jaz rad videl. Ah, veste, gospod župnik, jaz ljubim ženo, ljubim pa tudi fanta, in rad bi, da bi se obema godilo prav po moji smrti, ki ni daleč. Premišljal sem, kaj bi ukrenil, toda, ljubi gospod, nič pametnega mi ni prišlo na um. Ako hočem dobro fantu, nji ni prav, ako storim po njeni volji, za fanta ne bode prav, a jaz bi rad ustregel obema. Kaj naj storim?“

In iz njegovih oči je sijala iskrena prošnja.

„Debeloglav! Vi mi preveč zaupate! Tudi jaz bi si ne mogel pomagati v takih stiskah.“

„Ah, vi ste se učili. Vi ste razumen mož!“

„Jaz res ne vem, kaj bi bilo prav.“

„Vi veste. Ah, gospod župnik, ne zapustite me! — Kaj bi storili vi v takem položaju?“

Župnik vstane in premeri nekolikokrat sobo. Debeloglav ga je spremljal z očmi, da bi bral z obraza, kaj se snuje v župnikovi duši. Župniku je bilo težko.

„Priatelj, vi ste dolžni poslušati želje svoje žene.“

Debeloglav ga osupnjen pogleda.

„In, ako vem, da bi ne bilo prav, kar hoče žena?“

„Pogovorite jo! Dopovejte ji, da tako ni prav, kakor hoče ona!“

„In, ako si ona dopovedati ne da? Kaj potem?“

Nemir se je bral na kmetovem obrazu.

„Potem? Potem storite, kar zahteva pravica!“

„O, Bog! Ali druge poti ni? Žena ima več pravice kakor fant, in jaz imam pa tudi več pravice kakor žena.“

„Res je!“

„In, ako porabim svojo pravico v korist fantovo?“

„Vi ste glava!“

„Glava!“

„A spodobi se, da ustrezete željam svoje žene. Skrbeti morate za mir v svoji hiši in v zakonu, sedaj v starosti še posebno.“

„Toda, ako sem prepričan, da ne bode prav za fanta?“

„Žena vam mora biti vsekakor več kakor fant. Morda pa ni tako hudo, kakor se vam zdi. Pravite, da vam je dejal, da je ne ljubi več. Morda je res tako. Oh, koliko jih je, ki so imeli prej kako znanje, pa se vendar potem razumejo v zakonu. Fant vendar ni mogel zares misliti, saj ni vedel, da mu boste pustili premoženje. In morda je dekle, katero mu je izbrala žena, tudi pridno in čedno, katero bode lahko ljubil. Ali jo poznate?“

„Ne poznam je, pa je tudi nečem poznati. Dosti ni prida, ker se še ni omožila. O Bog, o Bog!“

„Ne tarnajte preveč! Pogovorite se z ženo!“

„Ko bi jo vi poznali!“

„Marušo poznam. Ni tako trda. Morda ste vi bolj svojeglavi! Zaradi ljubega miru morate ustreči ženi. In naposled se pa fantu ne zgodi nobena krivica. Ako ne ljubi te, kakor mislite vi, bode rad vzela ono, ki mu jo je izbrala žena. Ako pa ljubi to tako, da misli, da brez nje ne more živeti, vzela bode to, pa toliko premoženja, kolikor mu odločita; bode že živel.“

„A, potem se Višava razbije!“

„To vas skrbi? Dragi moj Debeloglav, koliko časa pa še namerjate živeti?“

„Ej, dolgo že ne! Morda še par let. Kha, kha, kha!“

„In potem pridete pod rušo ko vsi. Glejte, ko bodete tam, vam bode malo mar, kaj se godi na svetu.“

„Res je! Eh, da nisem mislil na to! Pa vendar je moja srčna želja, da bi bila domačija cela in bi si fant izbral nevesto po svoji volji. Veste, tako vam povem, gospod, saj ste razumen mož: najbolje je, da človek izbira in vzame po srcu, da se potem ni treba kesati.“

„O, gotovo! Tudi jaz sem o tem prepričan. Zato še vedno mislim, da bi bilo najbolje, ako bi vidva z ženo bila enih mislij. Zato jo pogovorite! Ako pa ne morete in bi nastalo zaradi tega v zakonu sovraštvo, pa tudi veste, kaj vam je storiti; vaša žena je.“

„Tako se mi vtepajo mladostni grehi, gospod župnik. To čutim vsak dan. Pa ne bode nevoljni, ker sem vas toliko časa nadlegoval.“

„O, kaj? Le mirni pojdite domov! Morda ne bode tako hudo, kakor se vam dozdeva.“

„O, da bi ne bilo! Z Bogom!“

„V imenu božjem!“

Debeloglav odide.

Z velikimi upi je spel v dolino. Nadejal se je, da mu župnik svetuje tako, kakor je hotelo Debeloglavovo srce, toda župnik mu je svetoval, kakor je moral. Nič kaj ni bil zadovoljen Debeloglav. Počasi je sopel, postajal, premišljeval in se glasno pogovarjal:

„O, ko bi ona pritegnila k pravici! Kako bi bilo prav. Pa naj bi jo vzela! Naj bi živel z njo! Tudi dolžiti bi ne mogel nikogar, ako bi ne bilo vse prav. Breme, katero si človek oprta prostovoljno, nositi je mora molče. Oh, ko bi se dala ona pogovoriti! Pa kdo bi na to mislil? Nikoli! Nikoli! — Preveč sovraži Magdaleno. Oj, ko bi vedela, da po krivici! Ljubil sem jo, dokler nisem imel nje, a potem je nisem pogledal iz slabega namena. Hči je pa kakor mati. Saj ne pravim, da ima fant prav! Kaj morem jaz zato? Pa me vendar dolži. Kaj more fant zato? Srce sledi svojemu nagonu. Oh, ko bi si dala to dopovedati! Naj bi se njeni Rezi — Bog

ve, kakšna je ta príkazen — dalo nekaj stotakov, kot njen delež, nič bi ne dejal, pa naj bi ostala tam, kjer je, in se omožila, kamor bi hotela, nikoli bi ne vprašal za njo... Toda kar polovico vsega, to vendar ne gre, in še fanta po vrhu, ko človek ne ve, ako sta drug za drugega in se marata. O, Bog jo razsvetli... Moja žena je... O, ko bi nikdar ne bila! Sovražiti jo, je greh, prepirati se ž njo, je greh. Moj Bog! Vi ste glava! Žena je več kakor fant.“

Nasproti mu pride Ivan, ko je videl, da stari težko stopa v breg.

„Oče, težko hodite? Opirajte se ob me!“

Fant mu ponudi roko, katere se starec vesel oprime.

„Pot me je zdelala. Noge me kar več tako ne nosijo, kakor so me nekdej. Kaj bo? — Kaj bo?“

„Nič ne bo. Zdravi boste zopet!“

Staremu je dobro delo, ker mu je prišel Ivan naproti. Zadovoljno se je oziral nanj in si mislil:

„Ljubi me, kakor bi bil moja kri. O škoda, škoda! In ona ga sovraži.“

„Ivan, ali še hodiš posedat tja na rob in gledat doli?“ vpraša čez nekaj časa stari. Fant zardi in pogleda v tla.

„Kajpak! Tam se mi zdi najlepše, odkoder je velik razgled.“

„In pa v Samoto se vidi. Kaj ne? — O, vem.“

„Naj se! Malo mi je mar!“

„O, ti imaš še vedno onega dekliča rad!“

„Kaj mari dirjam za njo? Ali nisem vedno doma?“

„Pa jo vendar imaš rad!“

„I, kajpak! Še ne pogledam je!“

„Ne verjamem. Tega ne morem verjeti. Ali bi vzel drugo, ako bi bilo treba?“

„Kaj vem? Nisem še mislil na to!“

„Pa bode treba misliti! Jaz ne bodem dolgo. Kha, kha!“

„Zato vam ne želim smrti.“

Prispela sta do hiše. Ivan izpusti starega in gre v hlev k živini.

„Kaj neki mi hoče? Zdi se mi, da bi nekaj rad povedal ali pa izvedel. Ej, pa ne bode nič. Jaz vem, da je treba molčati.“

Marijanico tajiti mu ni bilo več težko.

(Dalje.)

Novo življenje.

(Povest iz našega trga. — Spisal I. Kremen.)

(Dalje.)

3.

Tomazič je bil eden tistih, ki so sicer zadovoljni v svojem tihem, mirnem, četudi malem delokrogu, ki pa koj zahrepené dalje in vedno višje, kakor hitro se jim odmakne jedna sama stena, katera jih je dosedaj uklepala v njih ozki stan. Zazdelo se mu je nenkrat, da je vse, kar je delal dozdej, malenkostno, premalenkostno zanj, in treba je započeti kaj večjega, znamenitejšega. Sam sebi se je čudil, da je vztrajal toliko časa pri teh malenkostnih delih v tem omejenem obzorju, on, ki je imel za seboj dve gimnaziji in najboljša spričala iz obrtne šole.

A zdaj!

Takega dela ni še prevzel, in če hoče Bog, ni zadnje. Srce se mu je širilo ob teh mislih in niti opazil ni, kdaj je pokosil. Šele, ko je pospravila Ivanka in prisela k njemu, opazil je pravzaprav, da je nekam bolj tiha in nikakor tako vesela kot on.

„Kaj ti pa je, da se držiš tako pusto? Ali ti morda ni prav, da sem sklenil pogodbo?“

„Saj veš“, odgovorila je Ivanka, „da mi dene tako dobro, če si zadovoljen. Zakaj bi tudi danes ne bilo tako? Saj mi je vendar največja skrb, da ustrezem tebi; priza-

devam si kolikor morem, da te osrečim, pa vendar ...“

„Kaj: pa vendar ...“ razhudil se je Tomažič naenkrat, ko je obmolnila žena sredi stavka, „nič drugega kakor vedni: pa vendar, pa vendar ... Vraga, ali naj doma ležim, da segnijem, ali pa naj kmetom trlice delam? Vse ženske ste enake! Kadar treba, si nobena nič ne upa, k večjemu da tarnate pred možmi in zdihujete: „Nikar tega, nikar tega!“ Ko pa vidite, da se je dobro sponeslo, sklepete roke nad glavami: „Hvala Bogu, da me nisi tedaj poslušal.“

Tomažič je pričakoval, da mu bo Ivanka ugovarjala. Toda ona je molčala in se le žalostno nasmehnila. Ta molk, ki je nastal, se mu je zdel sila težak in zopern. Uvidel je, da se je zarekel. Nagel in izpremenljiv kot je bil, je postal v trenutku zopet mehak.

„Ej, pa mojih besedi si ni treba tako k srcu gnati; saj veš, da sem včasih nagel. Dva tisoč, in v petih mesecih mora biti vse dogotovljeno. Ivanka, če se mi ne obnese, potem le govori in mi očitaj, takrat te bom poslušal in drugič tudi ubogal; a danes ne oporekaj!“

Žena je hotela nekaj odgovoriti, pa prihitela sta v sobo Janček in Ivka, kličoča že oddaleč:

„Ata muca, dve mucu, tri mucu!“

„Veste mama“, hitel je Janček, „stara jih je pripeljala iz skednja, ko sva šla z vrta.“

„Ta moja, ta tvoja, dve mladi sta“, govorila je Ivka in izbirala zase ono, ki je bila bolj črno-lisasta. „Ta moja, ta tvoja!“

Pa Janček je hotel Ivkino zase:

„Ivka, črno-liska bo moja, poglej, saj ima ta rujavka mnogo daljši rep in skoro lepša je.“

„Če je lepša, pa naj bo tvoja!“ zaklicala je sestra in hitela s svojo mucu k materi, „meni se ta lepša zdi!“

Bila bi se gotovo še pričkala, morda celo malo spopadla, da ni prišel v tem trenutku ded iz svoje sobe.

„Tako, tako, zdaj se bota pa še kregala. Obe mucu bomo dali Krivcu, da jih odere!“

Joj, ali ste jih slišali, kako sta zajokala?!

„Ded, ne dreti, ne dreti! Janček, le imej ti lisko, bom pa jaz vzela rujavko.“

Janko pa je hotel biti tudi velikodušen, zato je razsodil pol v joku pol v smehu:

„Veš kaj, ti boš imela lisko, jaz rujavko. Pa lisko bova imela bolj oba, ker je lepša, upregala bova pa obedve.“

„Upregala pa obe, upregala pa obe!“ hitela je veselo Ivka in zraven pozabila na jok. „Janček, kdaj? Zdaj-le?“

Pa bilo je treba še vozička. A predno ju je mogel kdo udržati, sta bila že na dvorišču pri pomočnikih, da jima ga naredé.

Roditelja sta stopila k oknu; gledala sta ju, kako sta tekala po dvorišču, poslušala njun smeh in vrisk, pozabila sta na ono, kar je bilo pred par hipi in bila srečna v sreči svojih maličkov.

Ded pa je obsedel na stolu, basal novo pipo in zraven govoril polglasno kakor sam seboj:

„Stari in mladi imajo igrače, in če jih nimajo, niso srečni. Samo da so otroci navadno bolj srečni ob svojih, kakor dorasli ob svojih. Primaruha, da res!“

Ko bi ne bil opazil, da ga onadva ne poslušata, govoril bi gotovo še mnogo o svojih mladostnih igračah, kakor je imel navado, kadar je bil izredno dobre volje, toda tako je umolknil, nažgal tobak in začel pregledovati svoje čevlje starega kroja. Ko je videl, da ne bodo imeli še kmalu luknje, sklenil je svoje opazovanje, kakor da bi bila tudi ona dva opazovala njegovo obutev:

„Primaruha so trdni! Stari čevljarji so delali vse drugače kakor današnji!“

Skozi okno pa je sijalo najlepše solnce in pri polzastrih zagrinjalih je kukal košček temnoplavega neba kakor veliko skrbeče oko Stvarnikovo.

Bil je vrlo lep pomladni dan.

4.

Stare grajske dvorane so bile oživele.

Zaprašene slike davnih pradedov na stenah so strmele začudeno v to novo, nenavadno življenje, in zdelo se je, da si namežikujejo in šepčejo hudomušno.

Vrtovi so se odeli z novim cvetjem, nanovo posute steze med gredami so zablestele izmed zelenih ruš. Stoletni kostanji so upogibali svoje košate vrhove, in zelene ciprese so šumele v lahnem vetru.

K Mulleyu je prišla družina Levijeva iz Gradca, družina Mandelnova z Dunaja, in s temi znanci in prijatelji.

Grajščak je sprejemal svoje velikomestne goste z odprtimi rokami in smehljajočim obrazom.

Izprva so gledali Dolinci začudeni za vsako kočijo, polno novih tujcev, ko se je peljala s kolodvora proti gradu; stikali glave in si šepetali o neizmernem bogastvu Mulleyevem, ko more pogostiti toliko ljudij, in če treba tudi dva, tri mesece; končno so se tudi temu privadili, kakor se privadi človek slednjič vsaki stvari, in bilo jim je nazadnje že malo mar, kdo odhaja, kdo prihaja...

Pred Dolom tik Lene je močvirje, obsegajoče precejšen kos zemlje.

Ob najjasnejših jutrih se dviguje iz njega gosta, težka megla, da sije v vsem okraju redko redko jasno, solnčno jutro. Kositi ni moč, saditi še manj, tako da je ta zemlja pravzaprav mrtev kapital, od katerega ne vleče nihče niti krajcarja obresti.

Večkrat se je že sestavila komisija za izsušenje močvirja, in vsakdo je vedel, koliko šote bi se dalo izrezati, pa — zaspalo je vselej zopet vse. Bilo ni zadostnega kapitala.

Resnično je, da se nam Slovencem tujci lahko z zaničevanjem rogajo. Koliko bogastva krije naša zemlja v sebi, pa mi si ga ne znamo izrabiti! Kaj sem hotel odgovoriti nekemu Nemcu, ko mi je rekel pred kratkim: „Hvalite, kolikor hočete, svoj narod, delajte zanj, kakor vam drago, pridobili mu ne boste mnogo ali pa nič! In to zato, ker sam noče. Slovenec se navduši ob vsaki besedi, da kar kipi svetega ognja, ko pa pride trenutek dela, povesi malomarno roke in vzdahne: „Ne morem!“ — In tudi če si je sezidal že temelj dva tri metre globoko, vendar popusti pogosto vse, da preraste trava, češ: Nimam kamenja, da bi zidal naprej!“ Kaj naj mu bi odgovoril? Skomizgnil sem

„Dom in svet“ 1900, št. 19.

z rameni, a srce me je zbolelo, ker sem uvidel, da je gola resnica. Če bomo še naprej tako gospodarili s svojo zemljo, ne bo v dveh stoletjih prav nobenega Slovenca več. Zakaj pa se umaknemo z lastne grude tako radi vsakemu tujcu, ki nam količkaj obljubi zanjo?!

Tudi v Dol je moral priti tujec-žid, da se je najprvo ustanovil in utrdil, hinavsko se spoprijateljil z domačini in nato... toda, kaj mislite, zakaj so hodile v njegov grad milijonarske rodovine Levijev in Mandelnov? O, kjer sedi na mrhovini jeden vran, prileti jih kmalu cela jata, a znano je, da pijavka pijavki ne izpije krvi...

Ne bom opisaval pričujočih dogodov podrobno. Sram me je razkrivati svetu, kako lahkomišljeno so šli Dolinci tujcem na limanice; sramoto rojakov vsakdo rajši zakriva kakor odkriva, dasi bi bilo pogosto narobe desetkrat boljše. Povem le toliko, da so bili gluhi za vse dobre svete in opomine pametnih mož, in celo režali so, če jim je kdo kaj rekel: „Kaj, ti mu odsvetuješ? A tega ne pomisliš, koliko dela bomo imeli pri tem domačini! A kjer je delo, je tudi zaslužek. Kruh nam hočeš odvzeti, kruh, ker ne razumeš bede, trpimo!“ — — —

In konec?

O, Dolinci so strmeli koncem treh mesecev, ko se je dvigala poleg Lene obširna, prostorna opekarna visoko v oblake. Začuden so postajali in povpraševali: „Čemu pa opekarna? Ali bodo v nji šoto sušili?“

Mulley in drugi so obetali pač vse kaj drugega, nego so nameravali v resnici. Rekli so: „Ko izsušimo svoj svet, izsušite ga lahko tudi vi, a lokomobila bo tudi vam na razpolago! Samo toliko in toliko sveta nam odstopite!“ —

No, grajščak in tovariši so se pred vsem prepričali, kaka da je kupljena zemlja. In glej, bila je sila pripravna za opekarno.

Zidala se je tovarna, in nihče ni vedel, čemu...

Poslanec Konoplja ni nič ugovarjal, ko ga je Mulley prosil, naj mu tudi on da tisti ničvredni svet ob Leni. Moj Bog, kaj bo od-

rekel prijatelj prijatelju! In Mulley in Konoplja sta bila prijatelja!

Vprašujete me: „I, kako je to mogoče? Saj Konoplja je bil vendar bolj dalekoviden kakor priprosti ljudje in zraven tega je bil vsaj nekoliko narodnjaka!“ — O, ali mislite, da dela samo poslanec Konoplja tako? O, o! — ko bi vsi narodnjaki v besedah bili tudi narodnjaki v dejanju!

5.

Ko je bila nova tovarna dograjena, uvidel je z drugimi tudi Tomažič, da se je začelo za ves kraj novo, čisto drugačno življenje, in sicer ne v prid domačemu ljudstvu.

So ljudje, katere en sam trenutek, en sam dogodek čisto izpremeni. Podobni so trudnemu popotniku, ki je zašel pozno v noči v gozd. Brez moči se sesede na robu propada in sanja morda najlepše sanje, dočim sikajo neposredno pod njim strupeni gadi. Pa votel grom ga predrami in mameči blisek mu odkrije propad. V trenutku mu izgine vsa utrujenost, vsa malomarnost. Kar more, hiti od propada na varno, v zavetje. Tomažič je spadal v vrsto takih ljudi. Izrasel je iz naroda, zato je nehote tako mislil, kot ljudstvo, čutil tako in delal tako. Njegova narodna zavest je do tedaj spala v njegovem srcu, ker ni bilo dejavnega vzroka, ki bi jo prebudil. Na površju so bile dnevne skrbi in vsakdanji kruh. A sedaj se je ta narodnost v njegovem srcu naenkrat vzbudila, njen zubelj je vzplamtel in ogrel Tomažiča.

„Torej tako je to novo življenje, tako! Do sedaj smo se borili samo za kruh, a od zdaj se nam bo treba braniti pred tujci, da nas ne preženó z rodnih tal! O tako novo življenje!“

In vstal je, dvignil glavo in rekel:

„Morda ni še prepozno!“ — — —

Če je do sedaj mrzil Konopljo iz zgolj osebnih vzrokov, ga je od tistega hipa zaničeval iz vse duše, ker je videl njegovo malomarnost in neznačajnost. Njegova dolžnost je bila, razodeti Dolincem, kaj jim preti v bodočnosti, če se dadó tako ujeti, saj on je to vedel, moral vedeti, toda storil ni tega.

Nasprotno! Podal je celo lastno roko, da se je mreža za tržane tem širje in trdnejše razpela . . .

Kakor rečeno, ko je bila tovarna dograjena, spoznal je Tomažič prevaro; uvidel je pa tudi, da pride sedaj zaradi svetá vrsta nanj. Ko bi grajščak rezal šoto, kakor je prej zatrjeval, pustili bi ga lahko v miru; a zdaj je stala tovarna tik njegovega sveta, ali bolje, obdana od njegove zemlje skoro od treh strani. Vsaj cesta je morala čez-njo, a grajščak je bo zahteval najbrže več, ker jo bo rabil. — — —

Bila je nedelja, jasen lep dan.

Popoldne je bilo izredno toplo, in Tomažič je šel z družino na izprehod proti kolodvoru. Ob delavnikih je bil malo doma, odkar je delal v gradu; zato se je pogovoril toliko rajši ob nedeljah z domačimi. Spravili so seboj tudi deda, ki se je seveda vkljub toplemu solncu ogrnil v gorko suktnjo, kajti stara kri in stare kosti čutijo izdatnejše in preje večerni hlad

Ko so se vračali skozi trg, stala je pred gostilno pri „Kostanju“ večja družba kmečkih in trških mož. Bilo je videti, da so v živahnem pogovoru, kajti ta je mahal z rokami, oni majal z glavo, tretji ustavljal tovariša in mu govoril polglasno v uho. Večkrat sta se slišali besedi: grajščak in Mulley; vsi pa so bili pripravljene vstopiti v gostilno.

„Vidiš ga no, tukaj prihaja Tomažič!“ pokazal je eden na mimoprišle. „Redkokdaj ga vidimo v zadnjih časih. Ta bo vedel še najboljše o vsi stvari. Tomažič, hoj . . .!“

Ta je uganil njih pogovor, zato se je obrnil k svojem:

„Pojdimo nekoliko noter! Vidi se, da bi govorili radi z mano.“

Ivanka in oče sta hotela, naj gre on sam, sama pa da pojmeta z otroci domov. Toda Tomažič je bil odločno proti temu.

„Enkrat po dolgem času gremo vendar zopet lahko med naše ljudi. Mislili bodo sicer, da nimamo čiste vesti!“

Dva, trije kmetje so prišli k njim, in kmalu je bila vsa družba v gostilni.

„Torej, Tomažič“, rekel je Brentè, ko so sedli in naročili Dolenjca, „ti moraš bolje vedeti, kot mi vsi. Kako je pravzaprav?“

„Ti meniš Mulleyovo tovarno? Pravzaprav vem toliko, kot vi. Vidi jo vsak, ve pa tudi vsak, da bi ne imela stati!“

„Ha!“ razjezil se je Vraganov Nace, ki je bil precej vročekrvn in nagel, „jaz pa povem vsemu svetu v obraz, in če treba, Mulleyu samemu, da nas je ogoljufal, ogoljufal on in njegovi pomagači! Kaj nam je obetal? Šoto, a zdaj?“

„A zdaj?“ povzel je Mihelič in zvrnil poln kozarec Dolenjca, „vruga bo rezal, pa ne šote! K večjemu še nas zraven!“

„Pa če bi ga tožili?“ ogласil se nekdo na onem koncu mize, „tožili, da ni naredil tako, kot nam je obetal?“

Ivankin oče, ki je do zdaj molčal, je naglo povzel:

„Tožili? Ali imate pisano pogodbo, kaj vam je obetal?“

Obmolknili so vsi. Te niso imeli.

„Tožili, da“, nadaljeval je ded, „in izgubili. Ali veste, kaj so židje? Povejte mi po pravici, ali vam ni prej nihče odsvetoval spuščati se z židi v kupčije?“

Starček je postal nenavadno živahen. Oči so mu zagorele v čudnem ognju, in zgubana lica so lahno pordela.

„Oče!“ pošepetal mu je Tomažič na uho, „nikari tako ostro! Prizadeti so že sicer hudo!“

Dedu je ugasnil v trenutku plamen v očeh, lice je dobilo navadno barvo, in mož je rekel čisto mirno, kakor bi sedel doma v naslanjaču:

„Pomagati ni moč! Tovarna je tukaj, in nihče je ne prestavi.“

„Saj na vse zadnje je tudi tovarna nekaj“ ogласil se je Mele, kateri jedini izmed onih ni bil dal nič sveta. „Naši delavci bodo imeli vendar nekaj zaslužka.“

„Pa Vogla bodo uničili!“ rekel je Tomažič, kateremu je šinila ta misel še le sedaj v glavo. In čim dalje se je pri nji mudil, tem trdnejše je bil prepričan, da je resnična. Čudno se mu je le zdelo, da mu to še ni prišlo do tega trenutka na misel.

„Pa res, res!“ umešalo se jih je več, in Martinek je celo udaril ob mizo, da so zazveneli kozarci. „V začetku bo Mulley nastavil delavcem gotovo večjo plačo, s tem je pa tudi po Voglu.“

Vogel, tržan iz Dola, je imel malo opekarno s kakimi petnajstimi delavci, brez vseh strojev, s katero pa je popolnoma zadoščal vsem potrebam v domačem trgu; izven okraja izvažati opeko pa tako ni bilo mogoče, predno ni stekla železnica.

„Vrag naj vzame vse tovarne“, zarobantil je Brente, ki je izpil že tretjo mero.

„Kar se tiče tovarn“, ogласil se je zopet ded, „je tako-le: Tovarne same na sebi niso zlo, temveč zlo šele po njih pride. Kjer so tovarne, treba tudi dosti delavcev. Kmečka mladina gre v tovarno, in kmet je brez delavcev, ali jih pa dobi le za tako plačo, ki je previsoka za njegovo gospodarstvo. Navadno pa en kraj ne premore dovolj delavcev, zato jih je treba dobiti od drugod. Toda kaj vse s takimi tujci pride, pokazali so že mnogi kraji, in rečem vam, da bo pokazal tudi Dol. Izprijenost srca, brezverstvo, nernavnost so bolezni, ki se lahko kmalu zanesó, odpravijo pa se težko, če se sploh kdaj odstraniti morejo. Slabi vzgledi delujejo na slabo stran močnejše, kot vse pridige in krščanski nauki na dobro.“ — — —

Pogovarjali so se še precej časa in obdelavali to in ono. Nazadnje pridejo zopet na Tomažiča.

„I, saj na vse zadnje boš moral tudi ti odstopiti svojo zemljo, Tomažič!“

„Moral?“ ogласil se je nekdo, „če bo hotel!“

„Saj ga bodo prisilili!“

„Prisilili in pokopali, če se z lepa ne bo udal. Kaj boš storil, Tomažič?“

Ta je bil sklenil že zdavnaj: „Z lepa se ne udam.“

„Če bo le mogoče, ne!“ odgovoril je odločno zvedavo zročim kmetom.

„Dobro, dobro!“ zaklicali so vsi hkrati, „saj te siliti ne more nikdo! Niti Mulley z vsemi svojimi židi! Kar hočeš, prodaš, kar nočeš, pa ti ostane za vedno!“

„Siliti te ne morejo, svet je tvoj, in če hočeš, ga odstopiš, če nočeš pa ne! Ne udaj se, Bog te živi Tomažič! Ti si še mož, Knopljia in drugi pa so babe!“ — — —

In tako je vedno! Kadar človek nima ali ne more mnogo več izgubiti, svetuje lahko to in to, in če tudi bližnjiku v škodo. Gorje pa onemu, ki se po takih svetih ravna brez lastnega prevdarka!

Ded je proti koncu mirno vlekel iz svoje pipe, gledal za kolobarji modrega dima in poslušal kakor od daleč kmete in njih klic:

„Ne udaj se!“ Videlo pa se je, da ima starček svoje misli.

Med tem je legel mrak, in zvezde so zagorele na temnomodrem nebu.

Ivka je zaspala na materinem naročju, in Janček je tudi že komaj odpiral trudne oči. Nekaj časa se je sicer kratkočasil s krčmarjevim Turkom, ko pa je gostilničarka poklicala psa k večerji v kuhinjo, ni imel ničesar več, s čemer bi se motil.

Odšli so kmalu proti domu.

(Dalje.)

Gospa Marija.

(Z naših gorá. — Spisal Fr. Kočan.)

(Dalje)

III.

Jesen se je bližala.

Jutranji vetrovi so bili skozi močnejši in skozi hladnejši. Ponoči je padala rosa, in zjutraj je često slana pobelila polja in travnike. Gozd je začel izgubljati svojo privlačnost in lepoto; ni več mnogo manjkalo do časa, ko se začne med drevesi kazati rjavina in ko postaja kos neba med drevesnimi vrhovi večji in večji.

Mimo Rogljana je bobnela voda kakor prejšnjega, samo, da ne več s tisto silo, kot bobni pomladi, ko po najvišjih hribih še sneg kopni in se zemlja taja. To bobnenje je bilo zdaj le še bolj usihanje in poje-manje.

Mlinska kolesa ob mlinu so mirno stala. Lopate so odpadale od turbin, in ob žlebovih so se razsušile deske, zvežile se in se trgale od tramov.

Omejec se je bil sicer preselil na Rogljanovo, toda šele na pomlad je mislil začeti s popravo poslopja in se lotiti mletve, kakor nekdanj Rogljan.

Gospôda se je na svojih izletih pogosto oglašala v mlinu. Edvard in Ema sta nosila

Miciki igrač in sladkarij. Pa kaj je Micika marala za igrače in sladkarije! Tudi gospod Franjo in gospa v mahadravi obleki sta se bila oglasila. Tedaj je bila prinesla gospa mal, bel slamniček in ga dala Miciki, češ naj ga nosi že zdaj, da se ga privadi, ker poslej bo nosila le takega. Micika pa ga ni hotela nositi. Le na skrivnem si ga je bila pome-rila in se pokazala Meti in Omejki. Obe sta rekli, da se ji podá in da ga naj nosi. A Micika ga tudi še potem ni hotela nositi. In ko je Omejec zvedel, da ga ni hotela, je bil vesel in je dejal: „Prav je! Ga bo že nosila, kadar bo čas za to —“

Dnevi so tekli hitro — o, kako hitro! Lastovke še niso bile odletele, in že se je reklo po dolini:

„Gospôda bo samo še nekaj tednov!“

Micika ni kazala, niti da gre rada, niti da ne. Dekletce je bilo tiho, kakor vedno, in je pustilo, da so drugi delali in ukrepali, kako bo prav. Sicer pa je bila zadnje dni več v dolini, kakor doma. Edvard in Ema sta se kosala, kdo bi ji postregel bolje; gospa v beli obleki pa jo je bila začela že laško učiti — — —

„Gospôda se odpravlja na odhod!“

To je bila vest, ki je napočila kmalu potem, in za katero so se brigali ljudje to leto še vse bolj, kot sicer.

Micika je bila doma samo še telesno; duševno je itak morala biti drugje. Saj jo je vsakdo ob vsaki priliki izpraševal, kdaj bo odšla, in pa če ji bo kaj dolgčas v Trstu.

Pri Trohovich na vasi so pa vjednomer le pripravljali, vezali, zabijali v zaboje in zbirali, kar je bilo potrebno za gospôdo —

No, naposled je bilo vendarle vse pripravljeno in — „Gospoda je odšla!“

IV.

Nekaj časa ni bilo pisanja prav nič.

Sneg je bil že pobelil gore, in ljudje so bili že pripravili za zimo, kar je treba: Omejec pa še vedno ni vedel, ali je Micika srečno dospela v Trst ali ne, ali je še v Trstu ali ne, ali se ji dobro godi ali ne.

Tja krog božiča pa je prišlo prvo pismo — in to pismo je Omejca razveselilo neznansko in ga odškodovalo za vse skrbi in za čakanje.

Micika je pisala — pa kaj: saj zdaj že ni bila več Micika; zdaj ji je že vsakdo rekel Marija, gospodična Marija — da jo imajo radi, tako radi: vsi!

In kaj je še pisala?

Da vošči Omejcu za god, ki bo po novem letu, vse dobro, in da ga ima v tako dobrem spominu, kakor rajnega strica in očeta —, pa da mu zato pošilja svojo sliko, da bo videl, koliko se je izpremenila tačas.

Pa res! Kako vse drugačna je bila sedaj ta gospodična Marija — vse drugačna kot nekdanja Micika. Gosposko krilce, malo kratko skoraj, črne nogovice in pa čreveljčki tako majhni in tako lični, rokovice brez prstov, slamniček, okrašen s cveticami in s tičjimi peresi —: kako se je to vse izrazilo videlo na sliki! Omejec in Omejka se je nagledati nista mogla. Pa kako velika se jima je zdela Micika, čem reči: Marija, gospodična Marija! Moj Bog! Omejka je celo izrekla misel, da jo bo treba vikati, kadar zopet pride; a Omejec jo je zavrnil, da se niti pustila ne bo, ker dekle ne bo prevzetno.

In kaj je še pisala?

Da je bil vzrok temu, da tako dolgo ni dala nič vedeti o sebi — ta, ker so se selili, oziroma se pripravljali na selitev. Gospod profesor se je bil namreč preselil takoj prve tedne po dohodu. Dotlej je učil v Trstu in zato moral stanovati tamkaj. S tem letom pa je stopil v pokoj in šel stanovat v Opatico, kjer je imel v mestu dve hiši, lepi in visoki, in izven mesta malo vilo z vrtilcem okrog. Tu v vili je stanoval poslej sam in Micika. — Pa še nekdo drugi!

Dekle je namreč pisalo dalje, kako je profesor najel takoj potem, ko so se uredili na novem domu, mladega gospoda, ki se mu reče domači učitelj. Ime mu je pa Evgen. Ta jo uči dan na dan, dopoldne in popoldne. In silno prijazen je baje ta gospod Evgen.

Dalje:

Da sta bila gospa Fanetti in gospodična Ema že dvakrat na obisku. Gospej Fanetti tedaj ni bilo všeč, ker gre njej in pa gospodu Evgenu pri učenju z laščino tako počasi, medtem ko se je naučila hrvaščine v tem času že skoro docela in celo češčine nekoliko. Gospod profesor in gospod Evgen pa sta se potegnila za njo — za Miciko — češ, da se je treba učiti najprvo domačih jezikov, potem šele tujih. In to je baje jezilo gospo Fanetti neznansko.

Tako je pisala in poročala Micika — čem reči: gospodična Marija. Kako pametno in lepo je znala pisati o vsem! Omejec in Omejka se načuditi nista mogla, kako je mogoče izolirati otroka v par mesecih toliko, kot so izolirali njihovo Miciko. Kako se neki obnaša, kako govori, kaj sploh dela? Kako bi jo bila že rada videla Omejec in Omejka!

Pa saj je pisala dalje — to je stalo konec pisma in to je razveselilo Omejca najbolj — da bodo prišli na pomlad zopet na počitnice: ona, profesor, Evgen in pa stara Ivana, ki tudi stanuje v vili in služi za postrežnico pri profesorju. Tedaj se bodo zopet videli, tedaj bo veselje!

„Da bi se le res, in pa da bi kmalu bilo!“ je vzdihnil Omejec, ko je zgibal pismo in ga vtikal za polico.

„Vendar —, vikati jo bo pa vsejedno treba!“ je pripomnila Omejka odločno, kot bi ona bolje vedela, kaj se spodobi, nego Omejec.

Oba pa sta štela dneve in željno čakala, kedaj se zopet oglasi po dolini: „Gospôda je prišla!“

V.

Čas je potekal hitro. Prišla je pomlad, in gospôda je bila zopet tukaj. Pa ne samo to pomlad —, vsako pomlad so prišli potem. Kadar je dobro ozelenela trava, kadar se je začel košatiti gozd bolj in bolj, kadar se je vsulo cvetje z dreves: tedaj smo vedeli, da pridejo. In kadar so se na jesen jele zbirati lastovke in posedati v podobi venca krog zvonikovih lin, kadar je začelo veneti listje, kadar so postajali dnevi vedno bolj deževni in mrzli: tedaj so navadno odhajali. Kadar so imeli priti, smo se veselili, kadar so pa odhajali, smo žalovali, kot bi nas zapuščali najožji prijatelji.

Saj to so nam tudi bili!

Gospod profesor, gospa Fanetti, gospod Franjo, Edvard in Ema, potem pa gospodična Marija, gospod Evgen in če hočete še postrežnica Ivana —: saj so bili vsi tako prijazni do nas!

Vendar je bil nekak razloček tudi med njimi! Čudno; dasi so vsi govorili prijazno in ogovarjali vsakega, so vendar ljudje začeli razločevati med posameznimi in deliti vso gospôdo nekako v dve vrsti —: v tržaško in v hrvaško. Franjo, Fanetti, Edvard in Ema so govorili med seboj le laško: ti so bili tržaška gospôda. Ostali pa, s profesorjem na čelu so bili hrvaška gospôda zato, ker jim je govorica vlekla na hrvaško. Gospod Evgen je bil namreč po rodu Hrvat. Od njega se je navzela gospodična Marija in naglašala nekatere besede hrvaško. Celo profesor se je spozabil sem pa tje, in postrežnica Ivana je itak svoj čas služila na Hrvaškem.

Tako je prišlo, da smo se, kadar smo govorili o gospôdi, vselej posebej vprašali, na primer:

„Katera gospôda je bila na izletu v gorah?“
In odgovorili smo:

„Hrvaška.“

Ali pa:

„Katera gospoda se je izprehajala po travniku za vodo?“

In vselej se je glasil odgovor:

„Tržaška.“

O, kako dobro smo razločevali med „tržaškimi“ in med „hrvaškimi“!

Tržaška gospôda je ostajala le bolj v vasi; redko kdaj je šel kdo na kak daljši izlet v okolico. Hrvaška pa je na svojih izletih malokdaj ostajala v dolini; po hribih in gorah pa jih je bilo videti vedno. Tržaška gospôda je ljudi le ogovarjala, hrvaška se je spuščala tudi v daljše pogovore. Tržaška gospôda je hodila v nedeljo na kor, in ljudje so pravili, da gleda gospod Edvard rajši po cerkvi nego k oltarju —, profesor pa in drugi so imeli svojo klopico pred oltarjem, in lepo se je zdelo ljudem, ko so videli, da kleči in moli profesor prav tako, kakor drugi.

„Hrvaška gospôda, to je res dobra gospôda!“ so govorili ljudje; in tu je že veljal razloček med „hrvaškimi“ in med „tržaškimi.“

In še o vsakem posebej so vedeli povedati toliko dobrega!

Marija, gospodična Marija — kdo bi vedel vse povedati o njej! Kako se je bila razvila in kako je bila zrastle tačas, kar je bila šla od doma! Vitka in tanka je bila. Moj Bog, kako da se ravno gospôda razvije tako lepo! Omejec je je bil vesel kakor svoje. Pa saj ga je tudi ona imela kot očeta. Ali se ga je sramovala? Kaj še! Malone vsak dan je bila na Rogljanovem. In prav tako domača je bila pa prav tako ljubka, kakor včasih poprej. Samo živejša je bila postala; a do razposajenosti nikdar! Največkrat je prišla v družbi z Evgenom, včasih tudi z Ivano. In tedaj je bilo govorjenja! Oh! Omejec, ki se je bil lotil po Rogljanovi smrti mlenja, je popustil moko in stope, pa šel in poslušal svojo Miciko — sam ji ni nikdar rekel drugače —, kako je žuborela in govorila. Na be-

sede, ki jih je govorila, niti pazil ni. Na oči, kako so ji gorele pri tem; na ustnice, kako so se ji gibale pri govorjenju; na mladost in življenje, ki je kar dihalo krog nje —: na to je pazil. In dekle tako krotko in ponižno! Ko jo je Omejka hotela vikati, kaj ji je bila povedala Micika? „Vi ste mati moja!“ In zatisnila ji je usta, ko ji je mislila Omejka ugovarjati. Kako je bilo tedaj lepo na Rogljanovem!

Samo, kadar je prišla govorica na rajnega Rogljana, tedaj je Micika navadno obmolnila in prašala na koncu resneje in tišje:

„Gospod Evgen, ali me boste spremili k sv. Lenardu?“

„Z veseljem!“ je odgovoril gospod Evgen.

Gospod Evgen jo je spremljal redno dvakrat na teden, da sta obiskala očetov in stričev grob pri sv. Lenardu v gorah.

Tudi gospod Evgen je bil prijazen in domač. Po značaju je bil tih in miren. Neki na Hrvaškem doma, sin revnega kmeta, je zdelal šole z revščino in s trudom. Že kot otroku mu je umrla mati. Očeta je ubilo, ko je bil Evgen v sedmi šoli. Od tedaj mu je bil Trohov profesor učitelj in podpornik. Naklanjal mu je inštrukcije in ga kot abiturijenta vzel k sebi za učitelja mali Mariji. Zdaj se je učil privatno; mislil se je zapisati v pravoslovje. Marljiv in priden brez prestanka je poleg svojih študij med počitnicami zlasti rad opazoval šege in navade naših ljudi. Tudi okrepiti se je hotel nekoliko in še telesno se vsposobiti za prihodnje študije. Za to mu je bilo na razpolago vse: svež zrak, lepa okolica, prijazni ljudje. Hodil je od hiše do hiše, ter si poiskal tega ali onega, ki mu je vedel ali povedati ali zapeti kaj zanimivega. Ljudje so mu zaupali in ga ubogali; sam pa je zapisaval, kar je slišal. Za vsako malenkost se je zanimal, o vsem je izpraševal: kako se pravi pri tej hiši, kako pri oni; kam pelje ta pot, kam ona; zakaj je tu voda napeljana po lesenih ceveh, in zakaj ne po železnih; ali cepijo drevesa tudi tu tako kot na Hrvaškem; ali ni dolgočasno bivati takole na samoti v gorah itd. Pa tudi sam je rad kaj povedal.

In če ga je kmet prašal malo preprosto, ni se mu zasmeljal v obraz, kakor tržaška gospodična Ema, in če ga je oblajal pes pri kaki bajti v gorah, ni pretil, kakor ponosni gospod Edvard, da bo ustrelil žival.... Sploh je bil tak, da ga je moral rad imeti vsakdo in jaz mislim, da ga ni bilo človeka, ki bi mu ne bil iz srca privoščil velike sreče, ki ga je čakala. Da bo jedenkrat izročil profesor vse svoje premoženje Evgenu in Mariji, in da bosta prej ali slej mož in žena: to je trdil vsakdo, naj si je potem že imelo biti res, ali ne.

In zakaj bi ne bilo?

Evgen in Marija sta bila nekako še vedno kot otroka. Nekaj prikupljivega, nekaj otroškega je kazalo vse njihovo vedenje. Za Rogljanov grob pri sv. Lenardu sta se zanimala posebno. Omejec je bil nekoč, Bog vedi kje, iztaknil nekaj semena nagrobnih cvetic, ki jih pri nas ljudstvo imenuje mrvice. Jako rahločutne cvetice so to. Mraz jih uničuje, in dokler so še v kalu, jim škoduje vsaka sapica. Zato je treba največje pozornosti pri gojenju. Omejec je hotel, da bi hodila Evgen in Marija na njegov dom gojit jih in okopavat.

In res sta hodila poslej malone vsak dan k Omejcu. Rahljala sta zemljo, pulila mah in popravljala stebelca, če je katero hotelo zrasti preveč na stran. V vsem pa sta se ravnala po Omejčevem navodilu in nasvetu. In „mrvice“ so vspevale; cel vrtiljeh jih je bilo. Nihče jih ni bil bolj vesel kot ravno Marija:

„K sv. Lenardu jih poneseva. To bo lep grob — očetov in stričev!“

Nekoč sta se zglasila pri Rogljanovih tudi tržaška dva: Edvard in Ema. Bilo je jutraj, in Omejec ju je popeljal na vrt, kjer sta že bila Evgen in Marija. Evgen je golorok hodil med gredicami in nadzoroval. Marija pa je v jutranji obleki in širokem slamniku hodila za njim in prilivala iz velikega vrča, kamor in kakor je velel Evgen.

„Svoje veselje imata, no!“ je razlagal Omejec Edvardu in Emi, ko so zagledali onadva.

„Poetično!“ je vzdihnil Edvard komaj slišno in v tistem hipu stopil na mokro krtenino ob potu in si omazal črevlje.

Ema pa je hitela v „vrtec“ ter prijela z roko prvo mrvico, ki jo je dosegla. In takoj je vedela imenovati neko laško ime, češ da rastó take vrste cvetice tudi po Laškem:

„Oh, na tisoče! In po polju rastó! Kar same!“

In malomarno je vrgla cvetico zopet od sebe.

„Pri vas jim je podnebjé mило —“, je pojašnjeval Evgen. „Pri nas pa se te vrste cvetice čutijo tujke. Treba jih je gojiti in paziti nanje. In še tako je često ves trud zaman —“

„Gospica Marija, ali smem prositi jedno za spomin?“ se je vtaknil vmes Edvard.

„Za spomin —? Gospod Edvard, to so mrtvaške cvetice!“ se je pošalila Marija in pristavila resno: „Namenjene so rajnemu očetu in stricu —“

Potem pa Edvard ni nikdar več prosil, in tudi Ema ni prišla več k Rogljanu —

A vrtič za mlinom se je belil od dne do dne bolj, in „mrtvaške cvetice“ so zrastle in pognale za ped visoko. Potem sta jih Evgen in Marija izkopala z rušo vred in jih lepo po vrsti naložila v zabožčke. Té jima je varno in počasi znosil Omejec k sv. Lenardu. Umetno sta jih nasadila na očetov in stričev grob, tako da so tvorile ali lep bel križ podolgem, ali pa umetno zvezdo, zloženo iz samih majhnih, kot sneg belih križcev. In solnce je sijalo in rosa je padala in dež je prilival. Groba na pokopališču sta bila od dne do dne lepša, in gospodična Marija je čedalje rajša in čedalje bolj pogosto poprosila gospoda Evgena:

„Gospod Evgen, ali me boste spremili k sv. Lenardu?“

In gospod Evgen je bil pripravljen vselej in je odgovoril:

„Z veseljem —“

(Konec.)

V logu.

II.

V jelovju, tu v temnem jelovju
počivam na mehkem mahovju,
pokojno je vse naokrog,
kot z mano počival bi log.

Na vejici tiček po svoje
si pesmico drobno zapoje,
in nemo ga sluša srce,
in pevcu to sodbo pové:

Na vejah, moj tiček krilati,
ti ziblješ ob zori se zlati,
in piješ tam roso peres,
ki pala je v noči z nebes . . .

In kadar po jutranji zori,
zasmeje se solnce na gori,
kako se po gozdu blesti
stotisoč kristalnih luči . . .

In diviš se krasnemu logu
in diviš se dobremu Bogu
in glasno zapoješ — vesel . . .
Moj tiček — oj kdo bi ne pel?

Poletaš od veje do veje,
in pevaš jasneje — glasneje,
da srce se moje topí,
da spev se i v meni vzbudí.

A meni je petje otožno
se zlilo v molitev pobožno,
in prošnja mi vre iz srcá
za mir in blagost iz nebá.

Saj koder oko se ozira,
pogled se mu tožen odpira . . .
ko gledam človeštva gorjé . . .
bolestno mi toži srce . . .

Ob solzah, ob solzah blestečih . . .
ob vzdihih — iz srca kipečih,
moj pevec, oj tiček vesel,
kdo pesmi radostne bi pel?

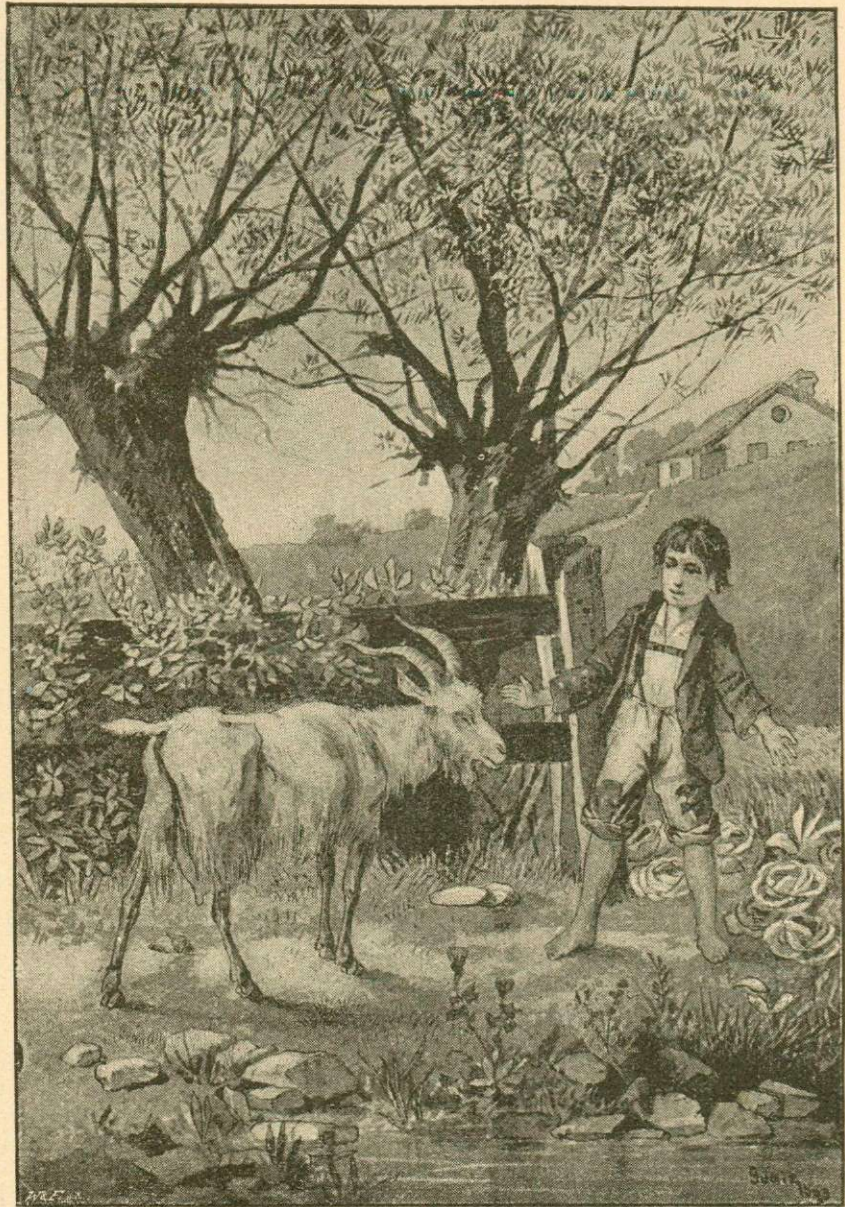
Ljudmila.

Modroslovec dekadentizma.

(Spisal *dr. E. L.*)

Med občinstvom in med pisatelji je neka tajna vez, neka medsebojna odvisnost, katero najlože in najjasneje opazujemo pri onih pisateljih, ki postanejo kar na mah slavni, katerih izreki se občudujejo kot sibilska prorokovanja, kateri se pa takoj zopet pozabijo, ko nastopi nov rod z novimi težnjami in nazori. Tak mož, katerega spisi nas zanimajo le zato, ker so si s čudovito hitrostjo prisvojili novodobno „razumništvo“, je Friderik Nietzsche. Njegovo dušno življenje je podobno fantastično in divje razmazani secesionistični sliki, katera nas iznenaja s posameznimi žarečimi refleksi, ki pa so vrženi na temno, brezizrazno ozadje. Nietzsche, jeden prvih mojstrov sijajnega sloga, se je gibal vedno ob meji blaznosti, dokler mu ni popolnoma ugasnila luč razuma, in čudno —: ravno tiste knjige, ki jih je z nervozno strastjo pisal v napredujoči blaznosti, so mu pridobile slavo in — še bolj čudno: njegova blaznost je našla v najizobraženejših krogih naše novodobne družbe navdušene pristaše, ki prisegajo na Nietzschejeve izreke kot na neki nov evangelij. V petih do šestih letih so Nietzschejevi nazori zavladali v velikem delu francoskega, nemškega, angleškega, italijanskega, da, celo švedskega in ruskega slovstva. Mladi pesniški naraščaj, ki ravno sedaj tako hlepi po novih mislih in oblikah, je poželjivo srkal Nietzschejeve bajno zmedene modroslovnne nazore; z odporom proti vsemu obstoječemu redu, s povečevanjem strasti in oholosti in z brezobzirnim bojem proti vsaki pozitivni veri si je pridobil hitro pristašev dovolj, ki so te nazore razširili v raznih umetniških in leposlovnih strokah.

Friderik Nietzsche je bil rojen l. 1844. Njegov oče je bil strogo veren protestantovski pridigar, a mu je umrl že l. 1849.

Srečanje.

Slikal *Gwaiž.*

Ker je bil po materi poljske krvi, se je večkrat ponosno imenoval poljskega šlahčiča. Učil se je jezikoslovja v Bonnu in v Lipskem, in šele 24 let star, še predno je dovršil svoje študije in dosegel doktorat, je prevzel stolicu klasičnega jezikoslovja v Baselu. Nietzsche pa ni bil kos tej nalogi. Mnogo se je trudil pod bremenom te službe, a dušne in telesne moči so mu jele pešati.

L. 1876. je moral že začasno opustiti predavanje, l. 1878. pa se je čisto odpovedal tej službi. K temu sklepu ga je najbolj nagnila huda očesna bolezen; pozneje se je pokazalo, da je bila ta bolezen posledica še hujše bolezni v možganih. Od tega časa ni bil nikdar več zdrav, in v bolezni je pisal svoje knjige. Delal je silno hitro in pisal brez prestanka, pa ravno to nezumno delo je pospeševalo njegovo bolezen. Slednjič mu je um popolnoma zatemnel; dvanajst in pol leta je preživel v Naumburgu v popolni blaznosti, dokler ga ni letos rešila smrt življenja peze

L. 1881. je bil izdal knjigo z naslovom „Morgenröte“, in v tej knjigi je bil zapisal strašne besede: „Ah, torej dajte mi vendar blaznost, bogovi! Blaznost, da vendar enkrat verujem v sebe samega! Dajte mi delirije in krče, hipne luči in teme, strašite me z mrazom in z vročino, kakršne še ni čutil noben smrtnik, z bobnenjem in s plazječimi se strahovi, dajte, da tulim in ihtim in lezem kakor žival: le, da najdem vero v sebe samega! Dvom me razjeda; jaz sem postavo umoril; postava me straši, kakor mrlič živega; ako jaz nisem več, kakor postava, tedaj sem jaz najzavrženejši človek med vsemi. Novi duh, ki prebiva v meni, odkod je, ako ne od vas? Dokažite mi vendar, da sem od vas; blaznost jedina mi to dokazuje!“

Tako blazno molitev moli „nadčlovek“ Nietzsche. Postavo je umoril, tako pravi, on hoče biti več, nego postava, hoče biti božanstvo, odgovorno samemu sebi, a v istem hipu mora sam priznati bridko prevaro: Postava ni mrtva, ampak vekomaj živa, grešnik je, kdor jo prelomi, a kdor jo hoče uničiti in umoriti, je blazen. Strahove je klical, in duhovi blaznosti so mu dokazali, da je res od njih: „Nadčlovek“ je postal živali jednak, in mnogo let je lezel v Naumburgu po tleh kakor žival, po navadi tih in top, a kadar je tulil in kričal, vpil in jokal, takrat so sosede rekli ravnodušno: „Vreme se bo izpremenilo, Nietzsche zopet vpije.“

V tej dobi pa je evropsko „izobraženstvo“ požiralo njegova dela s čudno slastjo. Blaz-

nika naumburškega je postavil moderni svet na svetilnik kot novo luč modroslovja in omike!

Nietzschejevih nazorov ni mogoče urediti v soglasen, jednoten sestav, ker njegovi nazori sami niso dosledni in urejeni, ampak so se mu v glavi porajali brez reda, brez notranje zveze. Njegove misli so podobne bliskom, ki naglo razsvetlé črno nebo, in ravno tako hitro ugasnejo. Zato pa njegov slog nikakor ni znanstven, ampak aforističen in pretrgan. Nietzsche ne dokazuje svojih nauk, ampak jih kar ukazuje. Ponosno je sam o sebi rekel, da on „v desetih stavkih več pové, nego marsikdo v jedni knjigi, da, česar drugi niti v jedni knjigi ne pové.“ Nietzsche hoče, da njegove stavke sprejmemo kot preroške izreke, saj „nadčlovek“ je nezmotljiv; kar on reče, mora biti res. Ta predrznost mika zlasti mlade čitatelje, in ker imajo ti aforizmi tudi bleščeč, skoro liričen slog, zato kar srkajo njegove izreke, ter se niti ne zavedajo, da namestu zdrave hrane znanstvenega modroslovja zajemajo s sladkorjem potresene strupene gobe. Duševne bolezni so zelo nalezljive, in Nietzschejevo češčenje se nam zdi neka umstvena epidemija nove dobe, ki je naglo prišla in bo še hitreje prešla.

Iz početka je bil Nietzsche iskren prijatelj Schopenhauerjevih in Wagnerjevih nazorov. Schopenhauerjev pesimizem in njegova rezka, ostra obsodba vsega, kar mu je nasprotovalo, sta vabili Nietzscheja, ker je čutil sam v sebi nekaj sorodnega. Wagner je bil pa v glasbi v nekem oziru zares nekaj „nadčlovek“, ki je podiral stare nazore o glasbi in z velikanskimi bučnimi efekti nastopal na odru. Pa Nietzsche se je kmalu odpovedal Wagnerju in mu postal hud sovražnik. Zakaj da se je Nietzschejevo razmerje do Wagnerja tako naglo izpremenilo, se ne ve natanko. Nekateri mislijo, da je Nietzsche zložil opero, ki jo je Wagner zavrgel, drugi pa iščejo vzroka tej izpremembi v načelnem nasprotju. Wagner je namreč zložil opero „Parsifal“, katera proslavlja krščanske ideje; Nietzscheju pa je bilo to

baje tako zoperno, da je odslej Wagnerja ostro napadal. „Wagner je bil moja bolezen“, tako je opravičeval svoj odpad od Wagnerja. Odslej, od 1. 1879. dalje, je Nietzsche propadal vedno bolj.

Ko mu je blaznost vedno bolj legala na dušo, spisal je one knjige, ki so mu pridobile slavo, in ki jih prebira sedaj ono „izobraženstvo“, katero se je ločilo od krščanstva. Najbolj znana je knjiga s čudnim naslovom „Tako je rekel Zarathustra. Knjiga za vse in za nikogar“ (1884). Potem je izdal knjige „Onstran od dobrega in slabega“ (1886), „K postanku nravnosti“ (1887), „Slučaj Wagner“ (1888), „Zora malikov, ali: Kako se modruje s kladivom“ (1889), in slednjič je izdal najhujšega med vsemi svojimi spisi „Antikrista“¹. Že iz naslovov se vidi čudak, vsebina sama pa je polblazna.

Nietzsche vedno ponavlja bogokletni stavek: „Bog je umrl! Bog je mrtev!“ In kako to dokazuje? „Mrtvi so vsi bogovi, in sedaj hočemo, da živi nadčlovek. Ali, da vam čisto odkrijem svoje srce, prijatelji, če bi bili bogovi, kako bi jaz mogel trpeti, da bi jaz ne bil bog? Torej ni bogov!“ Koliko so se trudili razni modroslovci, da dajo bogotajstvu znanstveno lice! Blazni Nietzsche pa je logiko bogotajstva jasno in odkritosrčno razkril: „Če jaz nisem bog, ni Boga!“

A Nietzsche hoče biti bog, zato si je izmislil teorijo „nadčloveka“ (Uebermensch). „Tako je rekel Zarathustra: Jaz vas učim nadčloveka!“ Kaj pa je „nadčlovek“? Njegova opredelba „nadčloveka“ je pač tako čudna, da se iz nje težko izprevidi, kaj da je „nadčlovek“. Nietzsche pravi: „Jaz vas učim nadčloveka. Človek je nekaj, kar treba premagati. Kaj ste storili, da ga premagate? Vsa bitja so ustvarila nekaj, kar jih presega, in vi hočete biti oseka te velike plime in se hočete rajši povrniti k živali, kot da bi premagali

človeka? Kaj je opica človeku? Krohot ali bolešno sramovanje. In ravno to bodi človek nadčloveku: Krohot ali bolešno sramovanje. Kdor je najmodrejši med vami, je le neka zmes iz rastline in strahu. Ali vam pa pravim jaz, postanite strahovi ali rastline? Glejte, jaz vas učim nadčloveka: Nadčlovek je smisel zemlje. Vaša volja reci: Nadčlovek bodi smisel zemlje!“

Temne so te besede, ki jih je rekel Zarathustra; iz njih se izprevidi le to, da tudi on veruje v ono evolucijsko idejo o neskončnem razvoju, katero sta razvijala pred njim že Hegel in Darwin. Nietzsche ji je dodal fantastično ime nadčloveka, katerega moramo vzgojiti v sebi, da bomo kraljevali vsak zase kot vsemogočni bogovi!

Kako bomo pa to dosegli? Vzgojiti in razviti moramo v sebi „nadčloveka“. Nietzsche je našel v človeku tudi snov, s katero se hrani „nadčlovek“, in ta je „volja k sili“. „Nadčlovek“ ne koprni več po resnici, ne po čutnem užitku, on ima le jedno voljo: „voljo k sili“. Sočuten ne sme biti „nadčlovek“, ker sočutje je „krepost slabotnežev, neka krepost, ki le slabi in je najbolj nezdravi pojav vsega našega nezdravega modernega življenja“. „Volja k sili“ je neomejena, je božanska, njej se mora pokoriti vse. Zanj ni nikakih nravnih mej, zakaj „nadčlovek“ živi „onstran od dobrega in slabega“.

Človeku pa je Bog v srce zarisal glavna nraвна načela tako jasno, da tudi Nietzsche ni mogel zatajiti tega naravnopravnega reda. Dokler je bil še nekoliko zdrav, mu je vest očitala nasprotje med „voljo k sili“ in med božjo postavo. Nietzsche pa se je bojeval zoper vest: „To nagnjenje in hrepenenje k resnici, k istini, vest! Kako je sovražim! Zakaj mi neki sledi ta temni in strastni priganjač? Jaz bi si rad odpočil, a on ne pusti.“

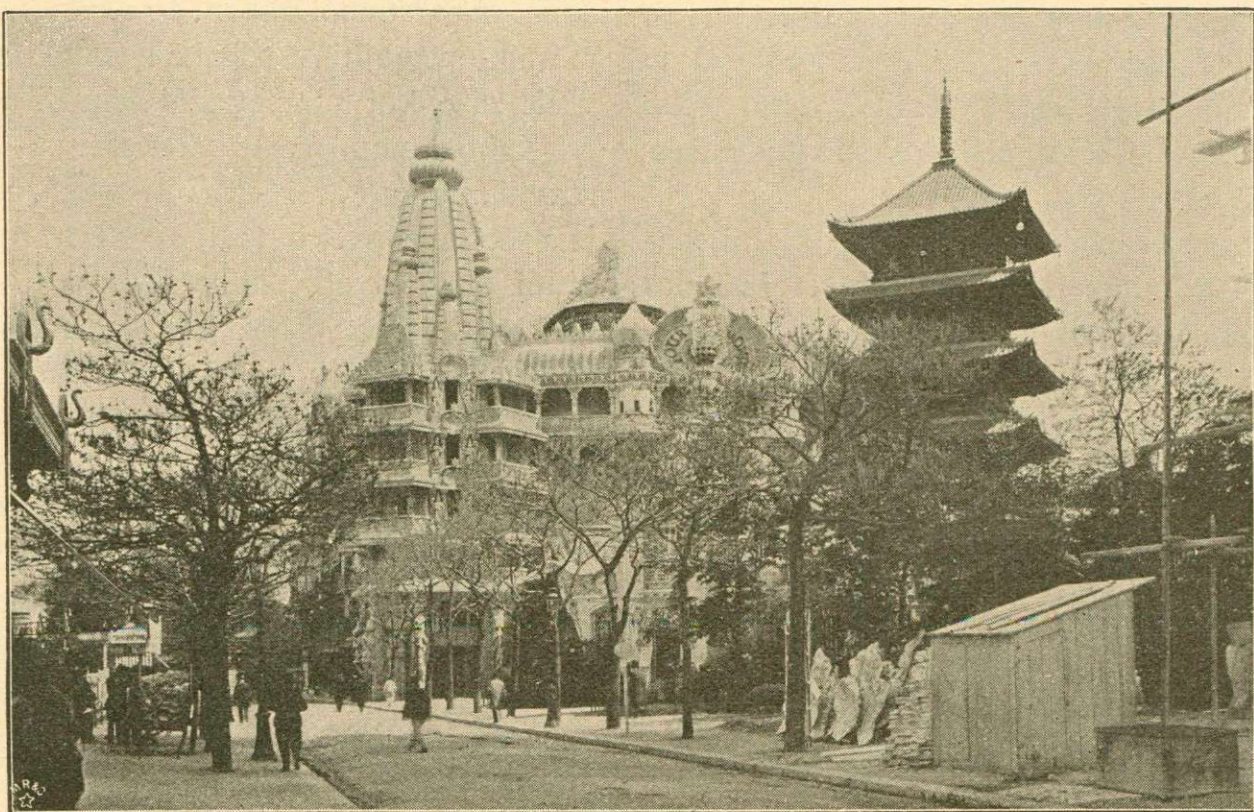
Pa „nadčlovek“ je našel pot, da se oprusti tega „priganjača“. Iznašel je novo teorijo, ki jo je imenoval „izpremenjenje vseh vrednostij“ (Umwertung aller Werte). Kar imenuje nravnost dobro, je „nadčloveku“ slabo; kar je nraavno slabo, to imenuje „nadčlovek“

¹ „Also sprach Zarathustra. Ein Buch für Alle und Keinen.“ (1884), „Jenseits von Gut und Böse“ (1886), „Zur Genealogie der Moral“ (1887), „Der Fall Wagner“ (1888), „Götzendämmerung oder: Wie man mit dem Hammer philosophiert“ (1889), „Antichrist“.

dobro. Ko je „nadčlovek“ tako „izpremenil vse vrednosti“, je seveda njegova volja k sili prosta, in on živi čisto „onstran od dobrega in slabega“. Sedaj brez skrbi pravi Zarathustra: Nič ni res! Vse je dovoljeno! „Kaj je dobro? Vse, kar povišuje v človeku čustvo sile, voljo k sili, silo samo. — Kaj je slabo? Vse, kar izvira iz onemoglosti. — Kaj je sreča? Čustvo, da raste sila in da je odpor premagan. — Kaj je lepo? Lepo mi je samo to, kar jaz sam proglasim za lepo, kar ugaja moji čutnosti ali mojemu ponosu, moji nasladnosti ali samoljubnosti. Nečem

država sem ljudstvo“ Hegel je po evolucijonizmu prišel do sklepa, da je država bog, kateremu mora služiti vse, in pristaš istega evolucijonizma ga le malo izpremeni, in pride do sklepa, da je država lažnjiva pošast! Da, o takem modroslovju je imel prav Zarathustra, ko je rekel: „Nič ni res! Vse je dovoljeno!“

„Nadčlovek“ zaničuje krščanstvo, ker je Kristus baje učil „sužniško moralo“. Namestu te mora nastopiti „gosposka morala“. Ljubezen je najvišja zapoved krščanstva, Nietzsche pa ukazuje: „Ne prizanesi bližnjemu; človek je nekaj, kar treba premagati.

Cesta v Pekingu.

zadovoljstva, ampak več sile; nečem miru, ampak boj; ne čednosti, ampak moč.“

Kako pa more „nadčlovek“ s takimi nazori živeti v družbi? Ali bi bila družba sploh mogoča, če bi začeli „nadljudje“ tako živeti v resnici? Zarathustra se smeje in pravi: „Nравnost je protinaravna.“ Zanj ni rodbine, in družine, ni sploh nobene družbe, ker „nadčlovek“ vidi le sebe in služi le sebi. Tudi državi ne sme služiti „nadčlovek“, kajti Zarathustra pravi, da je država „malik, najmrzlejša med vsemi mrzlimi pošastmi, mrzlo tudi laže, in ta je laž, ki ji vrè iz ust: Jaz

Kar pada, moramo še suniti: Bratje, bodite trdi!“ Ali se ne upira takemu nauku vsa človeška narava? Ne, Zarathustra pravi: „Temeljni in prvotni nagon v človeku je nagon neusmiljenosti. Trpljenje gledati je prijetno, trpljenje povzročati še prijetnejše.“ Jasno je, da bi ta „gosposka“ morala zaslužila prej ime „zločinske“ morale. Saj se da po teh naukih opravičiti vsak zločin, in najzavrženejši ljudje bi se morali dosledno častiti kot praktični „nadmožje“. In res pravi Zarathustra: „Čudna stvar, naša kazen! Kazen ne očisti zločinca in ni pokora; ravno nasprotno:

kazen ga še bolj omadežuje, nego pa zločin sam!“

Tak je torej Nietzschejev „nadčlovek“. Sicer se je v umetnosti že večkrat ponavljal nazor o neomejeni svobodi ženijalnih mož, in nikakor ni novo, da se navadni in „veliki“ možje merijo z dvojno mero, a tako odločno še nihče ni učil nauka o „nadčloveku“, kakor Nietzsche. V treh rodovih bi se po njegovih mislih dal doseči tak „nadčlovek“, seveda le iz najčistejšega plemena. Nietzsche misli celo, da bi kazalo „brez usmiljenja“ pokončati vse slabotne in betežne ljudi, ker ti slabé pleme in je zadržujejo v razvoju k „nadčloveku“.

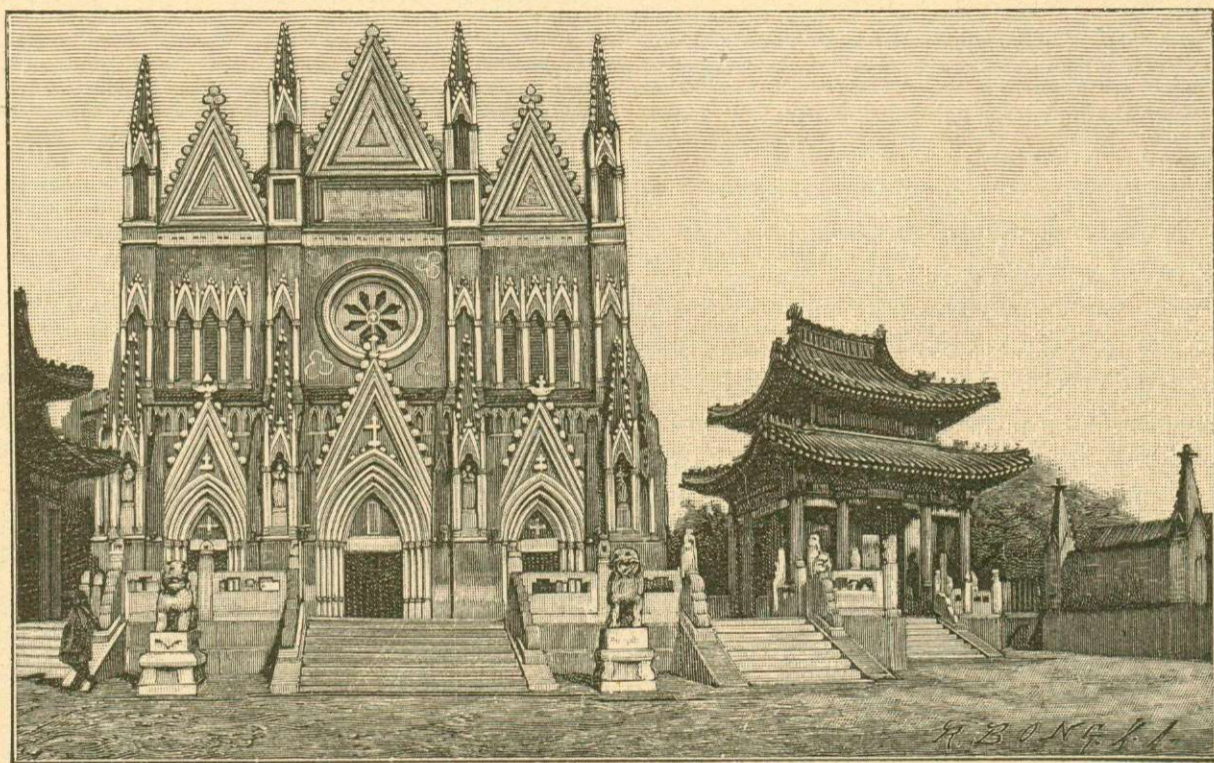
Vse se lomi, vse se zopet sestavlja, vekomaj se zida ista hiša bitja. Vse se poslavlja, vse se zopet pozdravlja; vekomaj si je zvest bitja obroč.

Vsak hip se začinja bitje; okoli vsake točke tukaj se vrti kroglja tam Povesod je sreda. Prihod je steza večnosti.

Saj tvoje živali to dobro vedo, o Zarathustra, kdo da si in kdo moraš postati: Glej, ti si učitelj večnega povratka — to je tako tvoja usoda.

Glej, mi vemo, kaj učiš: da se vse stvari povračajo in mi sami ž njimi, in da smo že nekaterekrat bili in vse stvari z nami.

Jaz pridem zopet, s tem solncem, s to zemljo, s tem orlom, s to kačo — ne k novemu življenju ali k boljšemu življenju ali k podobnemu življenju:

Katoliška stolnica v Tientsinu.

Seveda so to le prazne izmišljotine pregrete domišljije. Česar niti hladni mislec Darwin ni mogel dokazati, to tem manj verujemo vročeglavemu Nietzscheju, tem manj, ker sam uči nauk, ki je tej teoriji čisto nasproten, namreč nauk o „večnem povratku“. (Die ewige Wiederkunft.) Kot vzorec Nietzschejevega sloga postavimo tu-sem nekaj takih izrekov.

Tako je rekel Zarathustra:

Vse prehaja, vse se povrača; večno se vrti bitja kolo. Vse umira, vse se zopet oživlja, vekomaj teka bitja leto.

jaz pridem vekomaj zopet k istemu in jednaku življenju, v največjem in v najmanjšem, da učim zopet vseh stvari povratek, —

da govorim zopet besedo o velikem človeškem in zemeljskem poldnevu, da zopet oznanjam ljudem nadčloveka.

Govoril sem svojo besedo, jaz se razbijem ob svoji besedi: tako hoče moja večna usoda, kot prorok poginjam.

Ali se ne čita to modrovanje, kakor — dekadenci pesem? Res opazujemo v novem dekadenci slovstvu poglavitne nazore Nietzschejeve, le še bolj nejasno in tajinstveno. Tudi tem otrokom nove dobe je zamrl

Bog in sami sebe postavljajo na prestol. Ideja „nadčloveka“, ki je prost vseh nraavnih zakonov in nikomur odgovoren, se neštivilnokrat opeva v himnah in riše v povestih. Ideja „izpreminjevanja vseh vrednostij“ pa poganja kaj bujne in čudne cvetove v tem slovstvu. Čistost se opisuje kot pregreha,

pregreha se odkrito proslavlja kot krepost. Ljubezen do bližnjega in do domovine, kateri sta prej navduševali pevce, se imenujeta naravnost neumni, in mesto njih se opeva mrzla oholost „nadčloveka“. To „nadčloveštvo“ pa je kritika dobro obsodila, ko mu je dala ime dekadentizma — propadanja.

Književnost.

Hrvaška književnost.

Knjige „Matice Hrvatske“ za l. 1900.

Bare Poparić. O Pomorskoj sili Hrvata za dobe narodnih vladara. S uvodom o rimskim Liburnama. Sa slikom ratne Liburne. Zagreb l. 1899. Str. VIII + 140. 8°. Cena 1 K 60 h. — Ta majhna knjižica je jako marljivo in zgodovinsko zanesljivo sestavljena. Najprej obdeluje pisatelj na podlagi zanesljivih virov o pomorski moči in o stanju starih primorskih prebivalcev Ilirov, Dalmatincev in Liburnov, kateri so pripomogli starim Rimljanom večkrat do zmage na morju. Točno ter dobro odbrano pa nam slika različne pojave državne hrvaške mornarice v dobi domačih vladarjev do l. 1085., v kateri so se mogli domači kralji meriti malo da ne glede pomorske in kopne sile z vsako istodobno evropsko državo. Hrvaške ladije so večkrat odločile usodo kraljev in celih držav, n. pr. v boju pod Dračem l. 1084. Zanimivo je, da so v tem času celo beneški doži Hrvatom plačevali davek. S smrtjo narodnih vladarjev prenehala je njihova močna bojna mornarica za vselej; dasi še sedaj mnogo Hrvatov služi v mornarici, vendar se čuti tuji vpliv. Za vsakega, ki se bavi z domačo nautiko, je knjiga zelo primerna in poučna

Ptice. Prirodopisne i kulturne crtice. Dio prvi. Napisao Dr. Stjepan Gjurašin. Sa sto i sedam slika. Zagreb l. 1899. Str. 313. 8°. Cena 4 K. — V vrsti „Poučne knjižnice“ je ta knjiga XXIV. in sicer prvi del „Ptice“. Z veseljem bode vsak ud pozdravil to knjigo, obdelujočo jako zanimivo in lepo tvarino iz prirodoslovja. Bolje pa še bode ugaljala vsem prijateljem drobnih krilatcev, ki imajo veliko važnost v človeškem življenju. Ptice človeka razveseljujejo in krepijo s svojim petjem pri njegovem trudapolnem delu in trpljenju, čistijo zemeljske sadove škodljivega mrčesa, ter ga konečno tudi hranijo. Dasi je knjiga poučna, vendar bode ustrezala vsakemu strokovnjaku in omikancu. Od strani 3—60 govori pisatelj v obče o veliki vrednosti ptic v človeškem življenju, o pticah kot človeški hrani,

o njihovem poznavanju, o ornitologiji od najstarejšega časa do današnjega dne. Obširno pa popisuje sestavo njihovih organov, čudapolno ploditev različnih ptic, in način njihove hrane. Od str. 61—313 popisuje zlasti najznačilnejša znamenja ptic, po katerih so urejene v manje in večje skupine radi ložega pregleda po njihovi večji ali manji sličnosti. Pisatelj se ozira večinoma bolj na domače, le sem ter tje omeni manj poznane ptuje ptice. Takih skupin ima 12, in sicer te-le: drozgi, penice, pastarice in škrjanci, ščinkovci, škorci in vrane, senice, brglezi, vuge ali kobilarji, srakoperi in mukarji (laške penice), lastovke, kukavice in žolne. Hrvaška imena raznih ptic nam kažejo bogastvo hrvaškega jezika in lepi razvitek prirodoslovne znanosti pri naših sosedih Hrvatih. Jezik je lep in umljiv; imena ptic so navedena v hrvaščini, latinščini, nemščini in italijanščini. Dobro in vredno bi tudi bilo, da bi bil podal g. pisatelj tam slovenska imena, kjer se ne strinjajo s hrvaškimi. Knjigo krasi 107 slik.

O. B. Šalamun.

Staroslovenska književnost.

Nova izdaja „Reimskega Evangelija“.

L'Évangélistaire slavon Cyrillique glagolitique du Texte du sacre, édition facsimile en heliogravure par Louis Léger, in 4°. XVII. + 94 pages.

Pod tem naslovom je izdal v Parizu sloveči profesor in slovanoljub Ludvik Léger s pomočjo heliografa Dujardina faksimile „Reimskega Evangelija“. Tako imamo sedaj prvič pred seboj natančno besedilo, in zgodovina Evangelija je tu prvič napisana strogo znanstveno. Vvod, ki ga je napisal Léger, obsega sedaj prvič pravo zgodovino tega rokopisa, in sedaj je konec onih legend, ki so se družile z rokopisom kakor v Franciji, tako tudi po slovanskih deželah.

Rokopis je iz dveh delov: cirilski iz XII. stoletja in glagoliški iz XIV. stoletja. Mesto Reims ga je prejelo od kardinala Karola Lotarinškega

(roj. 1525. l., umrl 1574. l.). Ta prelat je igral v oni dobi odlično ulogo; bil je pa poseben ljubitelj redkih in dragocenih knjig in bil v zvezi z grškim učejakom Konstantinom Paleokappom, ki je bil na Athosu in nemara celo v Carigradu in ki mu je, kakor se sploh sodi, izročil ta znameniti Evangelij.

Pod kakimi pogoji je kardinal dobil ta rokopis, o tem nimamo nikakih poročil. Morda ga je Paleokappo prinesel iz Carigrada, kamor so ga poslali 1452. l. po mnenju pokojnega Fr. Palackega. In v resnici, v tem času je carigradska cerkev povabila češke utrakviste, naj sklenejo z njo zvezo (unijo), „toda ne zvezo, predloženo na florentinskem zboru, marveč tako, ki sloni na pravoslavju“ (Palacký, Dějiny národu českého, zv. IV. št. 1, knjiga 24). Mogoče je tudi, da je kardinal dobil rokopis v Italiji za časa svojega potovanja l. 1572.

Prvi del se omenja 1669. l. v inventarju dragotin cerkvenega zbora (koncilija) v Reimsu. Sestavitelj inventarja govori ondi o knjigi, v kateri so evangeliji napisani v grškem in sirskem jeziku, ali po mnenju drugih je bila cirilica grški, glagolica pa sirski jezik. Knjiga je bila bogato opremljena z dragocenimi kamni in svetinjami. Splošno mnenje je bilo, da je ta dragocenost prišla iz Carigrada in da je bila poprej v knjižnici sv. Hijeronima.

Sestavitelji inventarja so gotovo že slišali malo verjetno trditev, po kateri se sv. Hijeronimu pripisuje iznajdba glagolice.

Opisujoč dragotine cerkve Notre-Dame v Parizu — okrog 1640. l. — omenja don Marleau Evangelije v „indijskem jeziku“ (on je hotel bržkone reči v „ilirskem jeziku“). Zaradi svetinj, s katerimi je bilo ozaljšano Evangelije ter zaradi izročila, ki je je pripisovalo sv. Hijeronimu, je bil rokopis od nekdanj posebnost zanimiv. Po besedah Pigamolija de la Forse (Description de la France) je nosil lotarinški kardinal to Evangelije ob času cerkvenih obredov „na životu“ kot visoko čislano svetinjo.

Ni dokazano, da so to Evangelije rabili pri kronanju Ludovika XIII. ali XIV. Tudi nimamo dokazov, da so je pokazali Petru Velikemu, ki je potoval 22. junija 1717. l. skozi Reims. Reimski knjižničar je temeljito preiskal to vprašanje v kaj zanesljivem delu: „Passage de Pierre le Grand à Reims le 22. juin 1717.“ On je dokazal, da se je Ludovik Paris motil in da Peter Veliki ni imel časa videti ta znameniti rokopis. Toda na platnicah rokopisa je sledeča opomnja: „Carov podkancelar in dva ru-ka velikaša, ki so potovali skozi Reims dne 27. julija, so čitali prvi del rokopisa (cirilico) ter povedali, da je to njih materni jezik. Drugega dela pa niso mogli prečitati.“

Dne 18. junija 1726. l. je jeden izmed carjevih poslancev na poti v Aix dospel v Reims, spremljan od svojega tajnika. Pogledal je rokopis ter dejal, da prvi del je napisan v slovanskem jeziku; kar se pa tiče drugega dela (glagolice), sta gosta rekla,

da je po njiju mnenju napisan z ilirskimi črkami. To mnenje je bilo popolnoma istinito.

L. 1782. je cesarica Katarina slišala o Reimskem Evangeliju. Zahtevala je pojasnila od francoske vlade, in doposlali so ji poročilo, priobčeno 1839. l. v „Synu Otečestva“. Iz tega poročila je razvidno, da se je rabilo to Evangelije pri kronanju francoskih kraljev. Evo torej razloga za to, čemu se je knjiga imenovala „Texte du sacre“.

Za časa revolucije se je to Evangelije z mnogimi drugimi predmeti vred izgubilo. To izgubo so obžalovali Silvester de Sasi, v „Magasin Encyclopédique“ 1800. l., Schlözer v prvem zvezku „Nestora“ (1802), Dubrovski in Kollár v „Institutiones linguae slavicae“ (1822) ter v pesmi „Slavy Dcera“, Šafařík v „Geschichte der slavischen Literatur“ (1826.) in Kopitar v predgovoru k „Glagolita Clozianus“ (1826).

Toda rokopis se vendar-le ni izgubil. Revolucionarji so mu odtrgali dragocene kamene in svetinje ter ga vložili v reimsko knjižnico. L. 1810. je bil vpisan v neizdanem imeniku biblioteke; l. 1830. se omenja v „Catalogi librorum manuscriptorum, qui in bibliothecis Galliae asservantur“ (Lipso 1830).

L. 1837. je reimski knjižničar Ludovik Paris oglašil v „Revue de Champagne“ znovič ta rokopis. Vsi odlični Slovani so z veseljem pozdravili to naznanilo. Francoski minister prosvete, Salvadi, je naročil mlademu poljskemu paleografu Jastrzemb-skemu preiskati rokopis. V tem času še niso znali delati fotografičnih posnetkov. Izkušeni kaligraf Silvester si je zadal nalogo, da napravi posnetke vseh evangelijev na kamenu. Car Nikolaj je zapovedal, naj se posnetki priredé na bakru in naj se rokopis natisne na stroške ruske države. L. 1842. je bil tisek dovršen, in ruska vlada je naročila 300 izvodov tega dela, ki so veljali 13.500 frankov. Silvester je bil obsipan z darovi in redi.

Izdaja Silvestrova se je smatrala kot važen dogodek v zgodovini slovanskega jezikoslovja. Ona je predstavljala rokopis takšen, kakoršnega je bilo mogoče posneti v tem času. Presoja Evangelija, katere sta se lotila pod nadzorstvom Ludovika Le-ger-a Dujardin in Bégonteur, ter presoja cirilskega dela, katero je prevzel Los, pa je pokazala, da ima Silvestrova izdaja mnogo napak, in da celo barve, ki so se rabile, niso bile prave.

Za Silvestrovo izdajo je napisal Kopitar predgovor v latinskem jeziku, obelodanjen v „Slavische Bibliothek“ (Dunaj 1851).

L. 1852. je Ludovik Paris s pomočjo Silvestrovih plošč priredil novo izdajo, polno velikih napak. Naj navedem samo jeden vzgled: Paris prištevava sv. Prokopa, opata češkega samostana Sazave, k grškim jerarhom! L. 1846. je izdal Hanka (Halka?) v Pragi sedaj že kaj redko delo: „Sazavo Emmauzskoje svjatoje Blagovětstvovanije, nyně že remešskoje.“

L. 1895., ko je car Nikolaj II. obiskal Paris, bil je Rambaud francoski minister prosvete. On je zapovedal prinesiti ta Evangelij iz Reimsa v Paris ter je pokazal visokemu gostu, čegar praded je oskrbel prvo izdajo. Zanimanje za Evangelij se je s tem zbudilo znovič, in reimska akademija je sklenila: prirediti novo izdajo, a to s pomočjo heliogravure. Obrnila se je k profesorju Ludoviku Léger, ki je obljubil, da napiše predgovor. Ta predgovor, obsežen 50 strani, je dokaj popolnejši od Kopitar-

jevega. On obsega vse, kar je doslej znanega o tem rokopisu, popolno bibliografijo in kazalo besedila. Heliograviranje se je izvršilo v pariški narodni knjižnici pod nadzorstvom veščaka Dujardina. Pomagal mu je že omenjeni Bégonteur. Priredilo se je 115 izvodov, od katerih je komaj še kakih 30 na prodaj. Stroški za to izdajo znašajo 6000 gld., radi česar se ni čuditi, da stane navadni izvod 100 frankov, izvod z barvami pa 300 frankov.

(i + a.)

Umetnost.

Prva slovenska umetniška razstava v Ljubljani. Slovesno se je otvorila dné 15. septembra v Mestnem Domu v Ljubljani prva slovenska umetniška razstava. Ta dogodek bode vsekako ostal vedno pomenljiv v razvoju obrazujočih umetnostij na slovenskih tleh. Poleg velikih svetovnih razstav, kjer se na enem kraju kaže tolika obilica razstavljenih umetnin, da jih je posamezniku skoro nemogoče proučiti, so vedno na razvoj raznih strok dobro uplivala krajevne razstave, katerih se udeležuje določen krog razstavljavcev in ki služijo v izobrazbo gotovemu delu občinstva. Saj je korist takih razstav očitna v marsikaterem oziru. Res je, da se na takih razstavah navadno umetnost ne kaže v svojem najlepšem cvetu, ker razstavljujejo živi umetniki, ki se boré, in napredujejo, ki poskušajo nova pota in iščejo novih uspehov. Pač pa se kaže struja, v kateri napredujejo, „moda“ nastopa v konkretni podobi, in duh, ki ravnokar vlada v umetniških krogih, se spoznava. Umetniki se primerjajo in ocenjujejo, in tako dobita kritika in umetnost nove hrane. Občinstvu se pa razširi obzorje, ko gleda oblike in prizore, ki so jih domači umetniki prinesli seboj kot plod svojega učenja po tujih izobraževališčih. Zupanje v lastno moč raste, in ta samozavest je mati novega čilega delovanja. Pri tem pa ne pozabimo praktične, gmotne koristi, ki jih donašajo take razstave! Mi moramo poznati svoje domače umetnike, da ne podpiramo po nepotrebnem tujih ljudij. Med umetnikom in med občinstvom mora vladati vzajemnost. Za to, kar umetnik poda javnosti duševnega dela, mora dobiti od občinstva nazaj poleg slave kot zaslužen plačilo gmotna sredstva za obstanek in nadaljni razvoj. Ker upamo, da bo ta prva slovenska umetniška razstava v Ljubljani pripomogla k medsebojnemu spoznavanju in koristila občinstvu in umetnikom, jo pozdravljamo in ji želimo mnogo uspeha. Edenintrideset umetnikov je razstavilo 170 umotvorov najrazličnejših vrst. Zastopana so kiparska in rezbarska dela, oljnate, akvarelne, pastelne slike, perorisi, fotografije in načrti.

Portreti, altarne slike, tihožitja, študije, pokrajinske in narodopisne slike, alegorije itd., so razstavljen v lepih vrstah v ukusno prirejani dvorani Mestnega Doma. Seveda je vrednost teh proizvodov različna, kakor se tudi v tehniki in v smeri raznih umetnikov kaže dokaj razlike. Marsikatero teh slik je naš list že objavil v posnetku, upamo, da jih prinesemo v kratkem še več. V prihodnji številki izpregovorimo še o podrobnostih te razstave.

Stolna crkva u Djakovu. U slavu petdeset-godišnjeg biskupovanja svoga pokrovitelja Josipa Jurja Strossmayera izdala jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu. (La Cathédrale de Djakovo. En l'honneur du cinquanteenaire de l'évêché de son fondateur Josip Juraj Strossmayer publié par l'académie sud-slave des sciences et des beaux-arts a Zagreb). V veliki folio-obliki 79 str. — Ta krasna in dragocena knjiga je v enako čast jugoslovenski akademiji, kakor njenemu slavnemu ustanovitelju. Biskup Strossmayer je sezidal v Djakovem krasno stolno cerkev, katere sliko je prinesel naš list l. 1898. na 145 str. Ta cerkev je res sijajno delo krščanske umetnosti v zidavi in v notranjem okrasju. Strossmayer se je odločil za romanski slog, ker leži njegova škofija med zapadom in vshodom. Med zapadnim gotičnim in med vshodnimi slogi pa stoji romanski slog v sredi. Njegove mirne, okrogle oblike so kakor nekaj prehod iz drznih in ostrih gotičnih oblik do mehkih orientalskih slogov. Načrt je izdelal Karol Roesner, c. kr. profesor na akademiji umetnostij na Dunaju, ter tudi vodil zgradbo do smrti. Njegovo delo je nadaljeval slavni gotik Friderik baron Schmidt. V središču cele stavbe je krasni veliki oltar. Slike se odlikujejo po izvorni kompoziciji. Zlasti znamenite so one slike, na katerih se klanja hrvaško ljudstvo sveti veri. Popis stolnice je hrvaški in francoski. Po njem se bo širni svet seznanil z biserom krščanskega stavbarstva, katerega je ustvarila ljubezen do svete vere v majhnem, neznanem Djakovem.

Dr. E. L.

Nekaj pesmij Jurija Vodovnika.

12. Sedanji čas.

Eno pesem peti,
očitno vsim na glas,
en malo v misel vzeti,
le-ta vsakdanji čas:
kak' se ljudje zdaj nosijo,
po svet' pregrehe trosijo,
kak' žalostno je slišati,
kaj tak'ga od ljudi.

Pa vender je verjeti,
ker sami vidimo,
če hodimo po sveti,
kaj vse zaslišimo,
nas hudi časi stiskajo
tako ljudi tožujejo,
pa vender žaliti Boga
nobeden ne nehá.

Napuh in prevzetija —
ta poglavitni greh,
nedolžnosti morija
se vlačí po krajeh.
Krivica in nevsmiljenje,
sovrašтво in prepiranje
divja po svetu kakor zver,
ljubezni ni nikjer.

Se ropa ino krade
se kolne in goljufa,
pozabijo se rade
zapovedi Boga:
nedelje ino praznike
opušča božja služba se,
vgasuje svete vere luč,
ki je nebeški ključ

Po mestah in deželah
je zdaj vse polno zmot,
ljudi so se začeli
zdaj pačiti povsod:
drug drugimu se lažejo,
za hrbtom fige kažejo,
imajo vso zaspano vest,
in Bogu so nezvest'.

Še eno mi poznamo
pregreho med ljudmi,
ko se iz vsak'ga stana
po blatu valjajo:
ji sploh pijanost pravimo
pa se je nič ne varjemo;
al' vender za popisat ni
kol'k' hudiga stori.

Posebno gospodarje
pijanost rada 'ma,
kater' se je ne varje,
mu hitro vse proda:
živino, polje ino les,
verjamite, vse to je res;
tud' večkrat dušo in telo
izdaja hudimo.

Pijanc v taberni pije,
razsaja kakor zna,
pozabi na te svoje,
ki jočejo doma;
otroke in ta vboga mat',
njih doma stiska hudi glad,
tud' strehe rebra kažejo,
pijancé tožijo.

Zdaj pride od grajščine,
za dajo segac'jon,
ne najde v štalci žvine,
ne v hramu belih kron;
al' dacija bo mogla bit',
mu reče segac'jon srdit,
al' bo v nedeljo boben pel,
kaj boš pijanc začel?

Ti bo beraška palca
podana v roke zdaj,
katera bo pijanca
živila zanaprej;
si tol'kokrat nezmerno pil,
zdaj se boš s'romak sovzil,
po tujih kočah prenočval,
na golem tlehu spal.

Pa tudi za mladino,
pijanost pridna ni,
še hujši kakor žvino
mladenča naredi,
de se okolj potepljejo,
kervavo se pretepljejo,
ponoči delajo nemir,
so hujši kakor zvir.

Če le kateri ima
v žepu grošev pet,
si hitro kupi vina,
le d'narjev ne terpet,
si zbere eno al' pa dve,
de ž njimi v oštarijo gre
in se privleče drugi dan
prot domu ves pijan.

Se nosi kakor šribar
pa je le kmetški fant,
je šošter al' pa žnidar,
'ma ves gosposki gvant.
Klobuček 'ma na glavi tak,
zavihan in iz zajčjih dlak,
bi rad, da bi častili ga,
kak sina kraljovga.

Cigare si kupuje
in zlate ketnice,
de ložej zapeljuje
nedolžne deklice.
Štimano hodi sem in taj,
ko misli da je Bog ve kaj;
pa dostokrat še tak bahač,
tud' nima svojih hlač.

Pa roženkranc moliti,
je takiga zloj sram,
se v cerkvi prikloniti,
pred božjim tronam tam,
pri sveti maši še nek'tir,
se vstopi kakor oficir,
se pogovarja in smeji,
le to ga veseli.

Črez teden kaj zasluži,
v nedeljo zapodi,
po noči v kaki luži,
na cesti obleži;
v nedeljo pije celi dan,
je v ponedeljek zló bolan,
tak za vas fante je vsagdanji čas,
oh kaj le bo za vas.

Deklete tud' gotovo,
celó nič prida ni,
so pravo ogledalo,
grde neumnosti;
štmano se oblačijo,
in se okoli vlačijo,
in hodjo s fanti v krčmo pit',
ko jih ni nič sram grešit'.

Ve deklice poštene,
mi ne zamerite,
če k'tero kaj zadene,
se pa poboljšajte;
saj morate mi ja verjet,
da je med vami dost' deklet',
ki znajo glih tako ravnat',
kak čem naznanje dat.

Nek'tera bode rekla:
oj to pa že ni res,
al' vari se ti, dekla,
da ne boš tudi vmes;
en malo ozri se okolj.
boš vidla, slišala dovolj:
kak' čenčijo deklete zdej,
kak' nos'jo se, poglej!

So dve al' tri skup zbrane,
al' če jih je še več,
znajo take marne,
da se ni šika reč:
glej, ta je fest, pa on še bolj,
pa tisti mi je bolj povolj;
ko tol'kokrat mi piti dá,
ne bom pustila ga.

Ze komaj bi dobila,
to jo čez vse skrbi,
da bi se omožila,
drugač za živet' ni.
če ji pa to mogoče ni,
pa misli tak' in govori:
„Bom rajši šla za oferco¹
v kako bajtico.“

Al' kadar se deklice
štmano nosijo,
tam rade za planince,
na starost prosijo,
dokler rad jih íma fant,
ta čas ima ves židan gvant,
na stare dni ji pa velja,
da le eno kiklo 'ma.

Nektera je zlo taka,
se lišpa na vso moč,
je pisana ko sraka,
še v kikli 'ma obroč,
so tedaj jo veseli,
da vse okoli nje šumi,
da je široka kakor pav,
le tedaj ji je prav.

Ker tol'ko je beračev,
in gizdavih deklet,
zato pa tud' beračev,
ne manjka še na svet;
v mladosti vse zapravijo,
na starost bosí hodijo,
po svetu kruha si iskat,
ker jih primora glad.

Ne boš ga ti dobila,
saj mene si je 'zbral,
ko sva govorila,
je meni tako djal:
„Glej tol'ko premoženja 'mam,
te tud' za ženo vzeti znam,
le bodi zvesta mi vselej,
za drugimi ne poglej!“

Bi raj doma ostala,
bi k maši kar ne šla,
pa s tem bi razžalila,
jaz moj'ga fantiča,
vem, da bo gledal za menojo,
zato se spravila bom taj,
pa naj odmol'jo roženkranc,
tist ni za moj gertanc.

Raj vzame ogledalo,
pred njim obrača se,
kak b' se še kaj dalo,
izlišpati lase;
še zmiraj nekaj ji fali,
še v cerkev se ji ne mudi,
če pride le po zadnji križ,
vse drugo jo v uho piš.

Tam v cerkvi se pod koram,
v kak kotek prislóni,
se vedno pogovarja,
še glasno se smeji;
da pridgo bi poslušala
in se kaj poboljšala,
vse to si noče v misel vzet',
zna sama prav živet'.

Ko maša je minila,
pa 'z cerkve ven letí,
da bi ta prva bila,
se še ne poškropí;
prav skrbno gleda zdaj povsod,
no kje bo v oštarijo pot,
po tisti cesti se podá,
ko je navajena.

Če svojega zagleda,
se zló razveselí,
ta prva je beseda,
ki ga nagovori:
„Preljubi moj, kako še kaj,
za en firkel vinca mi zdaj daj,
bom s teboj v oštarijo šla,
da boma pila ga.“

Ste slišali preljubi,
kak' se po svet' godi?
Tako živijo zdaj ljudi,
kak' ajdi svoje dni;
preljubi moji, prosim vas,
življenje tako ni za nas,
če hoč'mo boljše čase 'met,
moramo drugač' živet'.

Kateri bojo brali,
to moje pisanje,
večidel bojo spoznali,
de kaj resnično je,
nekteri bodo se smejali,
spet drugim pa ne bode prav;
pa kter' se bo čez to jeziv,
je vsega tega kriv!

¹ Oferca = bajtarica. Na Pohorju ni slab pomen, pač pa v dolinah: vlačuga.